

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DENİZ ÜRÜNLERİNİN AHKÂMI
(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet AVCI

Doç. Dr. Ali KUMAŞ
Danışman

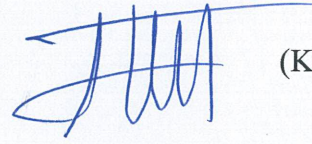
RİZE

2020

KABUL VE ONAY

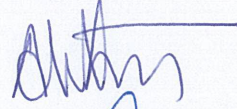
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında, 152701026-Mehmet AVCI tarafından hazırlanan “*Deniz Ürünlerinin Ahkâmı*” adlı başlıklı bu çalışma, 15.01.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Şevket TOPAL

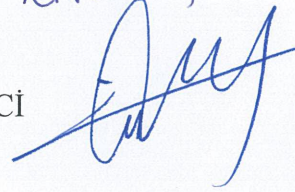
(Kabul/Red)

Üye: Doç. Dr. Ali KUMAŞ

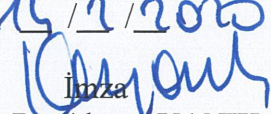

(Kabul/Red)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi İslam DEMİRCİ

(Kabul/Red)

14 / 1 / 2020

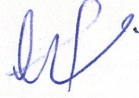
Doç. Dr. Ahmet YANIK
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim "Deniz Ürünlerinin Ahkâmı" konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dahil, sahibine / kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır.

Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. **15.01.2020**

Mehmet AVCI

ÖN SÖZ

Günümüzde önemli bir yere sahip olan deniz ürünlerinin üretimi, alım-satımı, kullanımı, balıkçılık veya yiyecek endüstrisi gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. İslam hukuku alanına baktığımızda ise deniz ürünleriyle ilgili ahkâmın mezhepler arasında farklar içerdiği de bilinen bir durumdur. Denizle ilgili ahkâmın anlatıldığı temel fıkıh kaynakları incelendiğinde ise denizden elde edilen ürünlere ait ahkâmın belli konular içerisinde anlatıldığı, konunun bulunduğu çerçeve içerisinde kısmî olarak incelendiği görülmüş, bu da deniz ürünlerine ait ahkâmın tüm delilleriyle detaylı bir şekilde ele alındığı bir çalışmanın olması gerektiği kanaatini doğurmuştur.

Çalışma içerisinde gıda ürünlerinde helallik ve haramlık, deniz ürünlerinin ahkâmı ve bu konuda verilen fetvalar açıklanmıştır. Özellikle Deniz Ürünleri Ahkâmı kısmında fıkıh literatüründe mezheplere ait hükümler ve delilleri incelenip mezhepler arasında ihtilafların kaynakları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın deniz ürünlerinin ahkâmı üzerinde yapılacak olan ilmi çalışmalara bir başlangıç olması kanaatini taşımaktayız.

Çalışmamızda zamanını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ali KUMAŞ'a, tez konusunda görüşleriyle bizleri yönlendiren Prof. Dr. Şevket TOPAL'a ve Dr. Öğr. Üyesi İslam DEMİRCİ ve Dr. Öğr. Üyesi Muharrem MİDİLLİ'ye ve deniz ürünleri ile ilgili bilgiler konusunda danıştığım Su Ürünleri Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Şevki KAYIŞ'a tezle ilgili aşamalarda teknik destek aldığım araştırma görevlisi arkadaşım Ali Haydar BÖLÜKBAŞ'a ve zaman zaman danışma fırsatı bulduğum diğer fakülte hocalarıma ve sabırla, fedakârlıklarıyla bana destek olan değerli eşime, anne ve babama teşekkür ediyorum.

Mehmet AVCI

RİZE-2020

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	1
ETİK BEYAN.....	2
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	5
ÖZET	7
ABSTRACT.....	8
KISALTMALAR.....	9
GİRİŞ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

GIDALARDA HELALLİK VE HARAMLIK

I. HELAL VE HARAM KAVRAMLARI.....	16
II. HELAL VE HARAMI BELİRLEMEDE ÖLÇÜTLER.....	18
A. Nassın Bulunması.....	18
B. Taabbudîlik İlkesinin Geçerli Olması.....	20
C. Faydalı veya Zararlı Olması	20
D. Temiz veya Pis Olması.....	21
E. Tabiatında İğrençlik, Tiksindiricilik, Vahşilik Bulunması	22
F. Hüsün ve Kubuh.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZ ÜRÜNLERİNİN AHKÂMI

I. DENİZ ÜRÜNLERİNİN AVLANMASI	27
A. Av ve Hükmü	27
B. Deniz Avı	28
II. DENİZ ÜRÜNLERİNİN TEZKİYESİ	31
A. Denizde Yaşayan Hayvanların Tezkiyesi.....	32
B. Denizde ve Karada Yaşayan Hayvanların Tezkiyesi	33
C. Canlı Balığın Tezkiyesi	35
D. Balıkların Tezkiye İşlemi	36
III. DENİZ ÜRÜNLERİNİN GIDA OLARAK KULLANILMASI	37
A. Avlanan Deniz Ürünlerinin Yenilmesi.....	37
1. Sadece Balık Cinsinden Olanların Helal Olduğu Görüşü	38

2. Sadece Denizde Yaşayanların Helal Olduğu Görüşü	43
3. Denizde ve Karada Yaşayanların Bir Kısımının Haram Olduğu Görüşü	45
B. Ölü Bulunan Deniz Ürünlerinin Hükümü	47
IV. DENİZ ÜRÜNLERİNİN ALIM SATIMI VE TAKI OLARAK KULLANILMASI	
KULLANILMASI	56
A. Alımı ve Satımı	56
B. Takı Olarak Kullanılması	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
DENİZ ÜRÜNLERİNİN AVLANMASI VE TÜKETİMİ İLE İLGİLİ BAZI FETVALAR	
I. DENİZ ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ KLASİK DÖNEM ÂLİMLERİNİN VERDİĞİ FETVALAR	
A. Avlanma ile İlgili Fetvalar	59
B. Tüketim ile İlgili Fetvalar	60
II. DENİZ ÜRÜNLERİYLE İLGİLİ MODERN DÖNEMDE VERİLEN FETVALAR.....	
A. Avlanma ile İlgili Fetvalar	63
B. Tüketim ile İlgili Fetvalar	64
SONUÇ.....	67
KAYNAKLAR	69
ÖZ GEÇMİŞ.....	77

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ali KUMAŞ

Hazırlayan: Mehmet AVCI

Yıl: 2020

Sayfa Sayısı: 78

ÖZET

DENİZ ÜRÜNLERİNİN AHKÂMI

Deniz ürünleriyle ilgili fıkıh literatüründeki hükümlerin incelendiği bu çalışmada, konuyla ilgili mezhep alimlerinin verdiği hükümler delilleriyle incelenmiştir. Balıkçılık sektörünün devasa bir büyüklüğe ulaştığı günümüzde, İslam hukuku alanında deniz ürünleriyle ilgili müstakil bir çalışmanın olmayışı, İslam hukukunun bu alandaki hükümlerinin bir tez çerçevesinde ortaya konmasını gerektirmiştir.

Bu çalışmada deniz ürünleriyle ilgili klasik kaynaklarda verilen hükümlerin ortaya konulması ve bu hükümlere kaynaklık eden bakış açılarına yer verilmesi amaçlanmıştır. Birinci bölümde gıdalarda helallik ve haramlık konusu, helal ve haramı belirlemedeki temel ölçütler; ikinci bölümünde ise deniz ürünlerinin ahkâmı kapsamında deniz avı kavramı incelenmiş ve deniz ürünlerinin avlanması, tezkiyesi, gıda olarak kullanılması, alım satımı ve takı olarak kullanılması gibi konulara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise deniz ürünleriyle ilgili klasik ve modern dönemdeki fetvalara yer verilmiş ve bu fetvalara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, konuyla ilgili İslâm hukukçularının verdiği farklı hükümlerin, mezheplerin haram ve helal konusuna bakış açılarından ve nasları yorumlamadaki usullerinden kaynaklandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, ahkâm, helal, gıda, deniz ürünleri

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Basic Islamic Sciences

Thesis Type: Master's thesis

Supervisor: Doç. Dr. Ali KUMAŞ

Author: Mehmet AVCI

Year: 2020

Pages: 78

ABSTRACT

THE PROVISION OF SEAFOOD

In this study, the relevant sect scholars' provisions of seafood in literature of Islamic law were examined with their proofs. The lack of an independent source of seafood in the Islamic law resources today when the fisheries sector has reached a gigantic size reveals the necessity of presenting the provisions of Islamic law as a study.

In this study, it is aimed to put forward the provisions of seafood given in the classical sources and to include the perspectives of these provisions. In the first part, the subject of halal and haram in foods, and basic criteria for determining halal and haram are presented. In the second part, the concept of sea fishing is examined within the scope of the judgment of seafood, and the subjects such as hunting, authorization, using as food, buying and selling and using as jewelry are presented. In the third part, classical and modern period fatwas related to seafood are given and evaluations are made about these fatwas. As a result of the research, it is seen that the different provisions given by the sect scholars are originated from the perspectives of the sects on the subject of haram and halal and from the methods used while interpreting them.

Key Words: Islamic law, provision, halal, food, seafood

KISALTMALAR

a.e.	:	Aynı eser
a.mlf.	:	Aynı müellif
a.y.	:	Aynı yer
age.	:	Adı geçen eser
a.s.	:	Aleyhi selam
bkz.	:	Bakınız
b.y.	:	Basım yeri yok
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
Prof.	:	Profesör
Doç.	:	Doçent
Dr.	:	Doktor
haz.	:	Hazırlayan
H-h.	:	Hicri
H.z.	:	Hazreti
mad.	:	Maddesi
M	:	Miladi
no	:	Numara
ö.	:	Ölüm tarihi
öğr.	:	Öğretim
s.	:	Sayfa
terc.	:	Tercüme eden
ty.	:	Basım tarihi yok
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve devamı ve diğerleri
v.	:	Vefatı
vs.	:	Vesaire
y.y.	:	Yayın yeri yok

GİRİŞ

Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları ve Hipotezi

Allah'ın insanlara bildirdiği emir ve yasaklar hikmetsiz değildir. Ahkâm dediğimiz bu emir ve yasaklar, insanların dünyada aklını, canını, neslini, dinini, malını korumak; ahirette ise mükafat içindir.¹

Allah'ın insana bildirdiği hükümlerde en dikkat çekici olanı, en zaruri temel ihtiyaçlardan biri olan yeme içme ve giyinme konusudur. Allah birçok ayette yeme içmeye ait hükümler bildirmiştir.²

Bu çalışmada ise Kur'an-ı Kerim'de “*O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir.*”³ ayetinde işaret edildiği üzere Allah'ın insanlara verdiği nimetlerden olan deniz ürünlerine ait hükümler incelenmiştir. Bu kapsamda klasik fıkıh literatüründe geçen denizden çıkarılan balıklar, balık dışındaki canlılar, denizden çıkarılan değerli taşlara ait hükümler incelenmiştir.

Deniz ürünlerine ait ahkâmın fıkıh kaynaklarında “*kitabü’z-zebâih*”, “*kitabü’s-sayd*”, “*kitabü’l-udhiye*” başlıkları altında bölüm bölüm yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise deniz ürünleri konusunda Hanefî, Mâlikî, Şâfiî, ve Hanbelî mezheplerine ait hükümler delilleriyle birlikte incelenmiştir.

Deniz ürünlerine ait hükümler incelenirken denizden yararlanmada avlanma, alım-satım, tezkiye, gıda, takı olarak kullanma konuları işlenmiştir. Denizde yetişen bitkiler, denizden elde edilen petrol, doğalgaz gibi maden kaynaklarının incelenmesi, bunlara ait ahkâmın insanların genelinin doğrudan yararlandığı ürünler olmadığından araştırmanın dışında tutulmuştur. Ayrıca denizde ganimet, define, kayıp mal gibi konular bizatihi denizden elde edilen ürünlere ait konular olmadığı için bu konulara değinilmemiştir.

¹ Remzi Kaya, *Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'te Helal ve Haram Gıdalar* (İstanbul: Remzi Yayınları, 2000), 9, 10.

² el-Bakara 2/57, 168, 173, 188; en-Nisâ 4/29; el-Mâide 5/3, 4, 5, 87, 88, 90, 91; el-A'râf 7/31, 32, 157.

³ en-Nahl 16/67.

Deniz ürünleri kavramı, deniz biyolojisi, su biyolojisi (hydrobiyoloji), balık bilimi (ihtiyoloji) gibi birçok alanla ilişkili olup mezheplerin deniz ürünleri hakkında ortaya koyduğu bakış açısının bu bilimlerle olan tutarlılığının veya farklarının incelenmesinin ayrı bir uzmanlık, uzun bir zaman dilimi ve detaylı bir araştırma gerektireceğinden bu konulara girilmemiştir.

Deniz ürünlerinin ahkâmı konusunda hipotezimiz, bu konudaki mezhepler arasındaki farkların deniz ürünlerine ait mezheplerin helal harama olan farklı bakış açılarından ve mezhep usullerinden kaynaklandığıdır.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

İslamiyet'in doğduğu ve yayıldığı ilk dönemlerde Arabistan coğrafyasında ticaret, hayvancılık ve tarım yaygın olup üç tarafı denizlerle kaplı olmasına rağmen balıkçılık faaliyetleri ve bunlara ait ekonomik uğraşlar yaygın değildi. Gelişmiş teknolojik aletlerin kullanıldığı günümüzde dahi deniz avcılığı sadece Arap yarımadasının Umman sahilinde yaygın olarak yürütülmektedir.⁴ Peygamberimizden⁵ ve Hulefâ-yi Râşidîn'den gelen rivayetlerde balıkçılığa ait faaliyetlerin ve bu faaliyetlere ait rivayetlerin az sayıda olması ve konuyla ilgili müstakil eserlerin olmaması buna bağlanabilir.⁶

Günümüzde ise tüm dünyada sadece balık üretimi 171 milyon tona ve 362 milyar dolarlık bir büyüklüğe ulaşmıştır. Ülkemizde ise balık üretimi toplamda 148 bin tondur.⁷ Gelişen teknoloji ise büyük bir üretim çeşitliliğini beraberinde getirmekte, balıkçılık faaliyetlerini yaygınlaştırmakta bu çeşitlilik marketlerde, balıkçı tezgahlarında ve denizden çıkarılan inci mercan vb. deniz taşları şeklinde kuyumcu vitrinlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Gerek balıkçılık sektörünün böyle bir büyüklüğe ulaşması ve günlük hayatta farklı üretim dallarında karşımıza çıkması gerekse bu alanda müstakil çalışmanın

⁴ Kudret Büyükcoşkun, "Arabistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 3/251.

⁵ Peygamberimizin Tebuk Gazvesi sırasında balıkçılıkla uğraşan Yahudi Makna' halkından "elde ettikleri balıklardan 4'te bir oranında" cizye ödemelerini istediği ile ilgili rivayet için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1985), 1/239.

⁶ Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), 4/446.

⁷ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Raporu *SOFIA 2018 - Dünyada Balıkçılık ve Su Ürünleri Üretimi 2018*, 2, 45, Erişim 17.01.2019, <http://www.fao.org/publications/sofia/en/>.

olmayışı İslam hukukunun deniz ürünleriyle ilgili ahkâmının akademik bir çalışmaya konu edinmesinin ve konuyla ilgili mezheplerin bakış açılarını dikkate alan bir çalışmanın ortaya konmasının ilim dalımız açısından önemli olacağı düşünülmüştür.

Denizden çıkarılan ürünlerin ahkâmı konusuna bakıldığında ise Müslüman bir insanın hangi deniz hayvanını avlayacağı ve ne şartlarda avlayacağı, gıda olarak kullanımı, denizden çıkarılan değerli taşların ise takı olarak kullanılıp kullanılmayacağının bilinmesi gerekmektedir.

Deniz ürünlerine ait ahkâmla ilgili mezhepler arasında farklılıklar bulunmakta ve bu ahkâmın fıkıh kaynaklarında belli başlıklar altında bölüm bölüm incelendiği görülmektedir. Bu sebeple kaynaklarda yer alan bu konunun müstakil bir çalışma içerisinde incelenmesi önemli hale gelmiştir.

Araştırmanın amacı, deniz ürünlerine ait mezheplerin verdiği hükümleri ve bu hükümlerin dayanaklarını inceleyip delillere ait bakış açılarını ortaya çıkarmak, farklı kaynaklarda yer alan hükümlerin detaylarıyla incelendiği bir çalışma ortaya koymak, yapılacak olan yeni çalışmalara bir basamak oluşturmaktır.

Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmamız nitel bir araştırmadır. Araştırmada nitel araştırma paradigmalarından, yorumlayıcı paradigma benimsenmiştir. Veri toplama yöntemi olarak doküman inceleme tekniği uygulanmıştır. Veriler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Araştırmamızda kaynaklarımızı belirlerken Hanefî, Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin temel kaynaklarına ulaşmaya çalıştık. Mezheplerin temel kaynaklarının yanı sıra temel kaynaklardaki görüşleri detaylandıran eserlerden yararlandık. Bu eserlerde delil olarak gösterilen hadisleri, ana kaynaklarından vermeye çalıştık.

İnceleme sırasında konumuzla ilgili olan Muhammed b. Suud Üniversitesi'nde Abdurrahman b. Muhammed el-Fayî' tarafından hazırlanan *Ahkâmu'l bahr-fi'l fıkhi'l İslamiyye* (İslam Fıkhında Deniz Ahkâmı) adlı doktora

tezi değinilmesi gereken konular konusunda bizim için yol gösterici olmuştur.⁸

Söz konusu eserde öncelikle denize ait tanımlar verilmiş daha sonra konuyla alakalı ahkâma geçilmiştir. İbadetlerde deniz ahkâmı konusuna değinilmiş konu kapsamında abdest, namaz, cenaze, zekât, hac, cihat konularından bahsedilmiştir. Daha sonra muamelatla ilgili konulara geçilmiştir. Deniz ürünlerinin alım satımı, gemiye el koyma, kiralama, deniz sahilini ihya etmek, denizde yapılan spor müsabakaları, denizde hadler ve cezalar, avlanma, yeme içme, giyinme gibi konulara değinilmiştir.

Söz konusu çalışmada deniz ürünlerine ait ahkâm hakkında bilgiler sunulsa da çalışmanın adı “İslam Fıkıhında Deniz Ahkâmı” olması, denizde namaz, oruç, hac, seferîlik, cenaze gibi birçok konunun yer almasına neden olmuştur. Bu konu genişliği denizden yararlanmada insanların en çok kullandığı avlanma, yeme içme gibi konulara ait ahkâmın kısa tutulmasına yol açmıştır.

Bunun dışında deniz ürünlerinin ahkâmına ait müstakil bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak ahkâm konularında çeşitli tezlerde ve makalelerde deniz avı, deniz hayvanları şeklinde bölümlere yer verildiği tespit edilmiştir.

Tanımlar

Deniz: Deniz, yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, bağlı olduğu anadenize göre daha az derin, karasal sahanlıkları daha yaygın ve karaların etkisine çokça açık tuzlu su alanları,⁹ geniş ve büyük su kütesini toplayan yer, tatlı su olsun tuzlu su olsun büyük sular, bazen de karalar dışında kalan geniş ve derin sulardır.¹⁰

Akarsu: Irmak, nehir, dere gibi isimlerle adlandırılan akarsular çıktıkları bölgenin fazlalık sularını daha büyük su kütlelerine aktaran su kütleleridir.¹¹

⁸ Fayi', Abdurrahman b. Muhammed, *Ahkâmu'l bahr-fî'l fikhi'l İslamiyye* (Beyrut: Dâru-İbn Hazm, 2000/1421), 767-789.

⁹ Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, Erişim 17.10.2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategori1=bakdetay&sozid=COG.

¹⁰ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin, *Lisânü'l- Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414/1994), “b-h-r” mad., 4/41.

¹¹ “Denizler ve Okyanuslar”, *Grolier International Americana Encylopedia* (İstanbul: Sabah Yayınları, 1993), 7/216.

Deniz Ürünleri: Denizden çıkarılan balıklar ve değerli taşları ifade etmektedir. Bu tabir günümüzde denizden avlanan su canlılarını ifade etmek için kullanılmıştır.

Balık: Suda yaşayan solungaçlarla solunum yapan, kalbi bir kulakçık ve karıncıktan oluşan omurgalı hayvanların genel adıdır. Vücut yapıları yaşadıkları bölgelere göre değişiklik gösterir. Belli başlı şekilleri dikkate alınarak şöyle sınıflandırılabilir:¹²

Üst tarafından yassı olanlar: Kalkan, Vatoz (Pişi)

Düzgün ve geometrik şekil göstermeyenler: Denizati

Küre veya top gibi olanlar: Balon, Kirpi Balıkları

Silindir biçiminde olanlar: Deniz iğnesi, Yılan balığı

Koni şeklinde olanlar: Kırılgaç, İskorpit (Fenerbalığı)

Füze şeklinde olanlar: Torik, Uskumru (Kefal)

Yan tarafından yassı olanlar: Aybalığı (Dülger Balığı)

Elips şeklinde olanlar: İzmarit, Çitari (Sazan)¹³

Balık Dışındaki Diğer Deniz Canlıları

Balık dışındaki deniz canlılarını şu şekilde sınıflandırabiliriz:¹⁴

1. Kabuklular: Istakoz, Böcek, Karides, Kerevit, Pavurya, Çalpara, Yengeçler vb.

2. Yumuşakçalar: Midye, Pines, İstiridyeye, Tarak, Sulina, Mürekkep Balıkları (Supya, Klamarya, Notilüs, Argonot, Ahtapot)¹⁵

Kabuklular: Istakoz, Böcek, karides, yengeçlerden meydana gelen, eklemliler sınıfını oluşturan kabuklular, vücutlarının çeşitli bölümleri bir kabuk veya sert tabaka ile az veya çok güvence altında olan canlılardır. Kuyruk bölümü bazılarında uzun bazılarında kısadır.¹⁶

¹² Haneî mezhebinde dış görünüşlerine göre sınıflandırma yapıldığı için su ürünleri bilim dalındaki bu sınıflandırmaya yer verilmiştir.

¹³ Sıtkı Üner, *Balık Avcılığı ve Yemekleri* (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1992), 7.

¹⁴ Üner, *Balık Avcılığı ve Yemekleri*, 109, 120.

¹⁵ Üner, *Balık Avcılığı ve Yemekleri*, 109, 120.

¹⁶ Karekin Deveciyan, *Türkiye’de Balık ve Balıkçılık*, çev. Erol Üyepazarcı (Ankara: Aras Yayıncılık, 2013), 269.

Yumuşakçalar: Yumuşakçalar ise omurgasız hayvanlardır. Çoğu balıklar gibi suda yaşar ve solungaçlarıyla nefes alır. Büyük bölümü etoburdur ve çeneleri yoktur. Çoğunun duyu organları olmayıp derileri son derece duyarlıdır. Başlıcaları; ahtapot, supya ve klamarya, istiridye ve midyedir.¹⁷

İnci: Sıcak ve ılıman bölgelerin denizlerinde istiridyelerde ve midyelerde meydana gelir. Oluşumu istiridye kabuğunun içerisine kum ya da başka bir maddenin girmesiyle başlar ve istiridye bu maddeyi sedef denilen bir madde ile kaplar. Oluşan bu madde %92 oranında kalsiyum ve karbonat içermektedir.¹⁸

Mercan: Mercan polipleri olarak bilinen küçük deniz hayvanlarının kolonilerinin kalkerli kabuklarından oluşmaktadır. Çoğunlukla beyaz, pembe, kırmızı ve siyah renklerde bulunan mercanların temel yapısını kalsiyum ve karbonat oluşturmaktadır. Genelde kolye, gerdanlık ve küpe gibi birçok süs eşyasının yapımlarında kullanılmaktadır.¹⁹

Amber: İspemeçet (Pyseter catadon) adlı balinanın midesinde oluşan ve dışkısı ile dışarı atılan açık veya koyu gri renkli güzel kokulu maddenin adıdır. Açık renkli amber tıpta, koyu renkli amber ise tesbih, kolye, tabaka gibi eşyaların yapımında kullanılır. Güzel kokusu dolayısıyla tütüsü olarak da kullanılır.²⁰

¹⁷ Deveciyan, *Türkiye’de Balık ve Balıkçılık*, 284.

¹⁸ Ayşe Atakul vd., *Süs Taşları* (Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınevi, 2007), 83; Mehmet Zeki Kuşoğlu, *Kuyumculuk ve Maden Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006), 110.

¹⁹ Atakul vd., *Süs Taşları*, 85.

²⁰ Kuşoğlu, *Kuyumculuk ve Maden Terimleri*, 24.

BİRİNCİ BÖLÜM

GIDALARDA HELALLİK VE HARAMLIK

Fıkıh kitaplarında hayvanlar kara ve deniz hayvanları, karada ve denizde yaşayan hayvanlar olarak ayrılmaktadır. Bu hayvanlar ise yenilmesi mübah ve mekruh olanlar diye ayrılmıştır. Bazı hayvanların yenilmesinin mübah olması için ise tezkiye gereklidir.¹

Kur'an-ı Kerim'de hayvanların Allah'ın insanoğluna verdiği bir nimet olduğu hatırlatılır.² Ayetlerde iyi ve temiz şeylerin helal, pis şeylerin haram kılındığı, açıkça yasaklananlar dışında yenilebilir maddelerin, hayvan etlerinin kural olarak helal, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen, kendiliğinden ölen, uçuruma yuvarlanan, yırtıcı hayvanlar tarafından öldürülen, kutsanan taşlar üzerine kesilen hayvanların haram olduğu bildirilmiştir.³ Kur'an-ı Kerim'deki *“Taze et yemeniz için denizi sizin hizmetinize veren Allah'tır.”*,⁴ *“Size yararlı olmak üzere deniz avı helal kılındı...”*,⁵ *“İkisinden (tuzlu ve tatlı su) taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyaları çıkarırsınız.”*⁶ ayetleri ise deniz ürünleri ile ilgili mübahlık bildiren ayetlerdir. Söz konusu ayetler ve başka ayetlerde geçen haram kılma sebepleri, Peygamberimizden (a. s.) gelen rivayetler ve bunların delalet ettiği anlamlar deniz ürünlerinin ahkâmı konusunda alimlerin farklı hükümler vermesine yol açmıştır.

I. HELAL VE HARAM KAVRAMLARI

Dünya ve ahiret mutluluğunu gerçekleştirmek için gelen İslam, insanın hem madden hem manen mutlu olması için birtakım sınırlar getirmiştir. Bu sınırlar helal dairesi olarak çizilmiş, sınırı aşan durumlar haram olarak nitelenmiştir. Allah, yerde

¹ “Etîme”, *el-Mevsûatu'l-fıkhiyye* (Kuveyt: Vezaratu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 1993), 5: 124.

² Yasîn 36/72, 73.

³ el-Bakara 2/173, el-Mâide 5/1-4; el-En'am 6/145; el-A'raf 7/157; en-Nahl 16/115.

⁴ en-Nahl 16/14.

⁵ el-Mâide 5/96.

⁶ Fâtır 35/12.

ve gökte her türlü nimeti insanların hizmetini sunmuş⁷ İnsanları helal olan nimetlere çağırarak⁸ haram olan şeylerden uzak durmalarını istemiştir.⁹

Haram konusunda haramı ve helali belirleyenin Allah olduğu, yasaklanmamış olanın helal olduğu, harama götüren şeylerin haram olduğu, niyetin iyi olmasının haramı meşrulaştıramayacağı, haram şüphesi olan şeylerden de uzak durulması gerektiği, zaruret halinde haramların mübah olabileceği haram alanına ait benimsenen bazı ilkelerdir.¹⁰

Hz. Peygamber'den (a.s.) gelen, *“Helal, Allah'ın kitabında helal kıldığı şeyler, haram ise Allah'ın kitabında haram kıldığı şeylerdir. Hakkında hüküm belirtmediği hususlar ise sizin için affettiği şeylerdir”*¹¹ hadisinde görüldüğü üzere helal ve haram olduğu belirtilmeyen şeyler ise Allah'ın serbest bıraktığı anlamında “afv, ma’fuvvun anı” şeklinde tabir edilmiş genel olarak usûl alimlerince mübahlığı (serbestliği) ifade ettiği bildirilmiştir. Bu tür fiillerin terkedilmesi ise günah olarak değerlendirilmemiştir. Bunun dışında yasaklama bildiren ve yapılmadığında ceza gerektiren emirler ise haram olarak nitelendirilmiştir. Ancak bu emrin zannî bir delile dayanması durumunda söz konusu fiil mekruh olarak nitelenmiştir.¹²

Birçok ayette yiyeceklerin helal ve temiz olanlarından yenmesi emredilmiş,¹³ bu konuda nankörlük edilmemesi¹⁴ gerektiği vurgulanmıştır. Bu açıdan beslenmenin kişinin vücudunu, karakterini, ibadet anlayışını etkilemekte olduğu, ayetlerde helal ve temiz şeylerden yenilmesi gerektiği söylendikten sonra

⁷ Lokmân 31/20.

⁸ el-Bakara 2/168, 172; el-Mâide 5/4, 5, 87, 88; el-Enfâl 8/69; en-Nahl 16/67, 114,116.

⁹ el-Mâide 5/3.

¹⁰ Kaşif Hamdi Okur, "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler" *Usul İslam Araştırmaları*, 11 (2009), 8.

¹¹ Tirmizi, *“Libas”*, 6; İbn Mâce, *“Et’ime”*, 60.

¹² Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl* (Kuveyt: Vezaratu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye,1414/1994), 3: 247, 250. İbn Nüceym, İbrahim b. Muhammed el-Mısri, *el-Eşbâh ve'n Nezâir* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l İlmiyye, 1980), 1/75; Ferhat Koca, “Helal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009) 17/175; Afv, Mafuvvun anı'la ilgili detaylı bilgi için bkz. Şâtübî, *el- Muvâfakât*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 1/154.

¹³ el-Bakara 2/168, 172.

¹⁴ Tâhâ 20/82.

sâlih amelin, kulluğun emredilmesi¹⁵ önemli bir anlam taşımakta, kulluğun bir gereği olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶

Fakihlerin helal ve haram yiyecekler konusunda farklı görüşlerinin olduğu bilinmektedir. Burada bu görüşlere kaynaklık eden ölçütlere değinilecektir.

II. HELAL VE HARAMI BELİRLEMEDE ÖLÇÜTLER

A. Nassın Bulunması

Nastan kastedilen ayet ve hadislerdir. Dinde hüküm belirleme yetkisi Allah'a aittir. Yukarıda belirtilen hadiste de helal ve haram yetkisini koyanın Allah olduğu, hakkında hüküm verilmeyen şeylerin ise mübah olduğu bildirilmiştir.¹⁷

Kur'an-ı kerimde haram olan hayvanlar dört ayette açıklanmaktadır:

*"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*¹⁸

*"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı."*¹⁹

*"De ki: "Bana vahyolunan Kur'an'da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir- ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum."*²⁰

*"O, size sadece leşi, kanı, domuz etini ve Allahtan başkası adına kesileni yasaklamıştır..."*²¹

Ayetlerde haram olduğu açıkça bildirilen helal ve haram hükümleri ve bu ayetlere ilişkin anlamlar alimler tarafından derinlemesine incelenmiştir. Söz gelimi ayetteki *"Allah'tan başkası adına kesilme"* ifadesi başka ayetlerle birlikte değerlendirilmiş mezheplerin hayvanı keserken besmele çekilmesinin gerekli olup olmadığına, ayetlerdeki *"domuz eti"* ifadesinin sadece eti için mi yoksa derisini de

¹⁵ el-Bakara 2/172; el-Mü'minûn 23/51.

¹⁶ Abdullah Kahraman, "Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16, Sayı 1 (2012), 455.

¹⁷ Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 3/247.

¹⁸ el-Bakara 2/173.

¹⁹ el-Mâide 5/3.

²⁰ el-En'âm 6/145.

²¹ en-Nahl 16/115.

kapsayıp kapsamadığında, domuzdan elde edilen farklı maddelerin helalliği ve haramlığı konusunda farklı hükümler vermelerine yol açmıştır.²²

Helal ve haram konusunda Hz. Peygamberin (a.s.) bildirdiği hükümlerden bir kısmı Allah'ın hükmünü açıklamaktan ibarettir. Nitekim ayette “*İnsanlara gönderileri açıklayasın diye Kur'an-ı sana indirdik*”²³ buyrulmuştur. Hz. Peygamberin (a.s.) bizlere açıkladıkları ile amel etmek Allah'ın bize bildirmesi ve onayı ile olmuştur.²⁴ Buradaki bildirme vahiy kaynaklı bir bildirme olup Allah'ın ayetlerde bildirdiği helal-haram, mar'uf-münker, tayyibât-habais kavramlarını içeren bir anlamı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Söz gelimi hayvanların helalliği konusunda A'râf suresi 157. ayette geçen Peygamberin tayyibat olan şeyleri helal, habais olan şeyleri haram kıldığını bildiren ifadeler helal ve haram konusunda sünnetin kaynak değeri açısından önemli bir anlam taşımaktadır.²⁵

Ayetlerdeki haramlar dışında Hz. Peygamberimizden (a.s.) gelen rivayetlerde kesici dişleri ile avlanan hayvanların, pençeleriyle avlanan kuşların, evcil eşek etlerinin yenmesini yasakladığı bildirilmiş olup bu husus fâkihler tarafından Peygamberimizin (a.s.) beyân görevinin bir gereği olarak ayetlerdeki hükmü açıklaması veya tahsis etmesi şeklinde gerekçelendirilmiştir.²⁶

Konuyla ilgili bir rivayette, Peygamberimize (a.s.) yağ, peynir ve yaban eşiğinin helal olup olmadığının sorulması üzerine şöyle buyurmuştur: “*Helal, Allah'ın kitabında helal kıldıklarıdır. Haram ise Allah'ın kitabında haram kıldıklarıdır. Hakkında bir açıklama yapmadıkları ise serbest bıraktığı (mübah olan) şeylerdir.*”²⁷ Konuyla alakalı haramlık bildiren hadisler, bazı alimlere göre zannî bir delil olmasından dolayı kerahet, bazı alimlere göre geçici bir yasaklama (ehli eşeklerin yük taşımak için kullanılması gibi) olması nedeniyle geçici bir

²² Okur, "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler" *Usul İslam Araştırmaları* 11 (2009): 12, 13.

²³ en-Nahl 16/44.

²⁴ Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 2/343.

²⁵ Nejla Hacıoğlu, "Etlerinin Yenilmesi Yasaklanan Hayvanlar İle İlgili Hadis Rivayetlerinin Değerlendirilmesi" *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22 (2018): 1198.

²⁶ Okur, "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler" *Usul İslam Araştırmaları* 11 (2009): 16.

²⁷ Tirmizi, “*Libas*”, 6; İbn Mâce, “*Et'ime*”, 60.

haramlık, bazılarına göre ise ahad bir rivayet olmasına rağmen ilgili ayetlere aykırı olmadığından haramlık bildireceği ifade edilmiştir.²⁸

B. Taabbudîlik İlkesinin Geçerli Olması

Taabbudîlik dar anlamda bir hükmün, o hükmün verilmesini gerektirecek illet veya sebep bağının kurulamaması ya da bir sebebe bağlanamaması anlamına gelir. Geniş anlamda ise illet bağı olsun olmasın bütün hükümleri Allah hakkı yani Allah emrettiği için yapılması sonucunu kabul etmektir.²⁹ Taabbüd kuralı genel olarak hükmün kıyasa (ta'lîle) elverişli olmaması veya hükmün anlamlı olup olmaması durumlarında mezhep alimlerince benimsenmiştir. Söz gelimi namazın ve rükünlerinin herhangi bir kıyasa açık olmadığı kabul edilmiştir.³⁰

Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerde bahsedilen gıdaların haram kılınması da ancak taabbüd ile açıklanabilir. Hz. Adem'e cennetteki bir meyvenin yasak kılınması, domuz etinin haram kılınması, bazı toplumlara ceza olarak temiz ve helal olan şeylerin haram kılınması bu türdendir. Söz gelimi *"Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu hâlde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helâl kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık"*³¹ ayetinde bu durum açıkça belirtilmiştir.³²

C. Faydalı veya Zararlı Olması

Fakihler, bir şeyin hükmünü belirlemede can, akıl, din, nesil, malı koruma gibi temel amaçların olduğunu, bunlara gelecek bir zararın söz konusu olması durumunda haram hükmünün verilmesine sebep olduğunu belirtmişlerdir.³³

²⁸ Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 3/247; Kahraman, "Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi", 463; Abdurrahman Haçkalı, *Şatıbî'de Makâsıd ve Fıkıh Usûlü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 116.

²⁹ Haçkalı, *Şatıbî'de Makâsıd ve Fıkıh Usûlü*, 122.

³⁰ Yunus Apaydın, "Ta'lîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 39/512.

³¹ en-Nisâ 4/160-161.

³² Kahraman, "Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi", 464.

³³ Ferhat Koca, "Haram", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 16/101.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "*Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın...*"³⁴ buyurmaktadır. Bu nedenle İslam dini canın korunması ve ona zarar verecek şeylerin engellenmesini temel bir ilke olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla yediğimiz besinlerin helal ve haram olmasında bize fayda vermesi veya zarar vermemesi önemlidir. Beslenmenin temel amacı da bu faydayı sağlayacak şekilde akıl, beden ve ruh sağlığını korumak, sağlıklı bir yaşamın devamını sağlamaktır.³⁵

Helal ve haram kılınan şeylerde fayda veya zarar yönünün ağır basması ayette şu şekilde ifade edilmiştir: "*(Şans oyunları, sarhoşluk veren şeyler) her ikisinde de hem bir kötülük hemde insanlar için bazı yararlar vardır. Ancak yol açtıkları kötülük, sağladıkları yarardan daha büyüktür.*"³⁶ Bu konuda hakkında nas bulunmayan hükümleri tespit etmede onların insana zarar verip vermeyeceği hüküm açısından bağlayıcı bir değer taşıdığı anlaşılmaktadır.³⁷

Özellikle de gıdalarda zararlı olma haramlık açısından önem taşımaktadır. Çünkü zararlı olma insan hayatı için risk oluşturmaktadır. Örnek olarak günümüzde yiyeceklerden kaynaklanan hastalıklar oldukça fazladır. Günümüzde gıdalardan kaynaklı 250'den fazla hastalık olduğu bilinmektedir.³⁸

D. Temiz veya Pis Olması

Kur'an'da ve Sünnette helal ve haram gıdalar konusunda temiz (tayyib) veya pis (habis) olarak nitelemeler yapılmıştır. Ayetler içinde bu ifadeler; "*Onlara temiz olan şeyleri helal, pis olan şeyleri haram kılar.*",³⁹ "*Size verdiğimiz nimetlerden helal ve temiz olanlarından yiyin*",⁴⁰ "*Kendilerine nelerin helal kılındığını sana soruyorlar. De ki: temiz olan yiyecekler size helal*

³⁴ el-Bakara 2/195.

³⁵ Kahraman, "Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi", 466.

³⁶ el-Bakara 2/219.

³⁷ İbn Nüceym, İbrahim b. Muhammed el-Mısri, *el-Eşbâh ve'n-nezâir* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l İlmiyye, 1980), 1/87; Kahraman, "Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi", 467.

³⁸ Berna Eren, *Gıda Kaynaklı Hastalıkların Ekonomik ve Sosyal Sonuçları*, Erişim 24.11.2019, <http://www.sdplatform.com/Dergi/553/Gida-kaynakli-hastaliklari-ekonomik-ve-sosyal-sonuclari.aspx>.

³⁹ el-A'râf 7/157.

⁴⁰ el-Bakara 2/168.

kılınmıştır.”⁴¹ “Ey iman edenler size rızık olarak verdiklerimizden temiz olanları yiyiniz.”⁴² olarak geçmektedir.

“Tayyib” (طيب) hoşlanılan, beğenilen, temiz, helal olan yiyecek, usûlüne uygun olarak kesilen hayvan anlamlarına gelmektedir. Habis (خبث) ise kötü görülen, pis, zararlı, iğrenç gibi anlamlara gelmektedir.⁴³

Temiz, zararsız, sağlıklı, güvenli ve selim zevklerin hoşlanarak lezzet aldığı, iştah hissettiği yiyecekler tayyib sayılırken, pis ve zararlı olduğu aklen bilinen ve hissedilen, selim zevklerin iğrenerek uzak durduğu, yenilmesi insan onuruna yakışmayan yiyecekler habîs olarak isimlendirilmiştir.⁴⁴

Ayetlerde bu kelime pisliği ve iğrençliği ifade ettiği gibi yanlış inancı, kötü söz ve davranışları sebebiyle kötülen insanlar içinde kullanılmıştır. “Kötü kadınlar (habîsât) kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara yaraşır.”⁴⁵ ayeti başka ayetlerde Allah’a ortak koşanların ve münafıkları habîs “neces” olarak nitelenmesi bu durumu ifade etmektedir.⁴⁶

Gerek “tayyib” ve “habîs” sözcüğünün ifade ettiği anlamlar, gerekse temiz şeylerin helal, pis olan şeylerin haram kılındığını bildiren ayetlerden yiyeceklerde insanların hoşlandığı, faydalı ve temiz yiyecekler helal, insanların hoşlanmadığı, pis, iğrenç olarak görülen şeylerin haram kılındığı görülmektedir.⁴⁷

E. Tabiatında İğrençlik, Tiksindiricilik, Vahşilik Bulunması

Bu ölçüt daha çok hayvansal gıdalar için geçerlidir. Tabiatında iğrençlik, tiksinti ve vahşilik bulunan hayvanların bazı hadislerde yasaklandığını görülmüştür. Hanefî mezhebinde bazı hadislerle dayanılarak tabiatında, pislik,

⁴¹ el-Mâide 5/4.

⁴² el-Bakara 2/172.

⁴³ Râgıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân* (b.y.: Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, ty.), “h-b-s” mad., 1/187.

⁴⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1992/1412), 4/191; Yüksel Çayiroğlu, *İslam Hukuku'na Göre Helâl Gıda: Helâl Gıda*, Erişim 17.03.2019, Dijital Yayın: Blue Dome, Inc. 2017, <https://play.google.com/books/reader?id=L2EwDwAAQBAJ&hl=tr&printsec=frontcover&pg=GBS.PT2>, 54, 55.

⁴⁵ en-Nûr 24/26.

⁴⁶ Cessâs, *el-Fusûl fî'l-usûl*, 2/343; M. Zeki Duman, “Habîs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 14/379.

⁴⁷ Kahraman, “Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi”, 469.

iğrençlik bulunan, dişleri ve tırnaklarıyla kendini koruyan, avlarını azı dişleriyle avlayan ve parçalayan (vahşi) hayvanların yenmeleri haram sayılmıştır. Fare, yılan, akrep gibi hayvanlar iğrenç bulunduğu; çaylak, kartal, akbaba gibi kuşlar ve kurt, ayı, aslan gibi hayvanlar ise yırtıcı olmaları sebebiyle haram sayılmışlardır. Tabiatında vahşilik bulunmayan tavuk, kaz, ördek gibi evcil, sığırcık, güvercin gibi evcil olmayan hayvanlar ise helal olarak görülmüştür. Bu hükümler verilirken insanın mükerrer bir varlık olması nedeniyle iğrenç ve pis şeylerle beslenmesi doğru bulunmamıştır. Bu konuda diğer mezheplerde ise farklı görüşler mevcuttur.⁴⁸

İnsan canına zarar veren şeylerin yenilmemesi konusunda “*Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın...*”⁴⁹ ayetine yukarıda değinilmişti. “*Onlara temiz olan şeyleri helal, pis olan şeyleri haram kılar.*”⁵⁰, “*Size verdiğimiz nimetlerden helal ve temiz olanlarından yiyin*”⁵¹ ayetlerine baktığımızda ise Allah’ın “habâis” yani pis, iğrenç zararlı şeylerin yenmemesini istediğini görürüz.⁵²

Nelerin habâis kavramının içerisinde olduğu ise alimler tarafından farklı değerlendirilmelere tabi tutulmuştur.

Hanefîler, bu konuda selim insan tabiatını esas alarak, insanın tiksinti duyduğu şeyleri “habâis” kavramı içinde değerlendirmiş ve tiksinti duyulan şeyleri haram kabul etmişlerdir.⁵³ Hanefîler’de ayette yasaklananlar ve hadiste yasaklanan hayvanlar haramdır. Hadislerde yasaklanan hayvanlar ve bu hayvanlara tabiat olarak benzeyen vahşi, yırtıcı ve leş yiyen hayvanlar da haram olarak görülmektedir. Bunların dışındaki hayvanlarda ise “*Onlara pis şeyleri haram kılar.*”⁵⁴ ayetinde bildirildiği üzere selim insan tabiatının hoş gördüğü şeyler helal, pis gördüğü ise haram olarak nitelendirilmiştir.⁵⁵

⁴⁸ Kahraman, “Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi”, 470.

⁴⁹ el-Bakara 2/195.

⁵⁰ el-A’râf 7/157.

⁵¹ el-Bakara 2/168.

⁵² İsmail Yalçın, “Fıkıhta Haram Hayvanları Belirleme Sorunu”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24 (2014), 339.

⁵³ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme, *el-Mebsut* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), 11/221; İbn Rüşd, el-Hâfid, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*, çev. Ahmed Meylânî (İstanbul: Beyan Yayınları, 1991), 2/369.

⁵⁴ el-A’râf 7/157.

⁵⁵ Kâsânî, Alaeddin Ebu Bekr B. Mes’ud, *Bedâ’i* (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-‘ilmiyye, 1997), 5/38.

Helallik ve haramlık konusunda ihtilaf edilen rivayetlerde ise “haramlık bildiren delil helallik bildirene tercih edilir.” kuralına uygun olarak haramlık tercih edilmiştir. Ebu Hanife’ye göre bu konuda eşyada asıl olanın haramlık görüşü olduğu, bundan dolayı Hanefîler’de haram olarak bildirilen hayvanların sayısının fazla olduğu kaynaklarda zikredilmiştir.⁵⁶

Şâfiîler ve Hanbelîler ise Kur’an-ın “tayyib” ve “habis” olan şeyleri açıklamamasından dolayı Kur’an’ın geldiği toplumdaki Arapların bu kavramları bildiğini, Peygamberimizden (a.s.) gelen rivayetlerin Arap adetleriyle örtüştüğünü dolayısıyla onların uygulamalarına göre hareket edilmesinin doğru olacağını söylemişlerdir. Çünkü vahye ilk muhatap olan topluluk Arap topluluğudur. Ancak bu topluluğun beğenisi tüm insanlar için bağlayıcılık taşıyabilir. Hanbelîler ise özellikle Hicaz bölgesinde yaşayan Arapların beğenisini esas almışlardır.⁵⁷

Cessas, bu durumu eleştirmiş, pis şeylerin haram kılındığını bildiren ayeti Arapların beğenisi ile sınırlı tutmanın ayetin gereğine aykırı olduğunu vurgulamıştır.⁵⁸

Mâlikîler’de ise tiksinti duyulan ancak naslarda haram olarak bildirilmeyen şeyler haram olarak nitelenmemiş, hoş görülmemiş, mekruh şeklinde nitelemeler yapılmıştır.⁵⁹

Hanefîler’in habis yani pis şeylerin belirlemede selim insan tabiatını esas aldıklarına yukarda değinilmişti. Hanefîler’in dediği gibi insan tabiatının pis olan şeylere gösterdiği tiksinti güdüsü o şeyin zararlı olduğunu yani haram olduğunu gösterir mi?

Tiksinme, diğer bir ifade ile iğrenme günlük dilde herhangi bir şeyi aşağılık bularak ondan uzak durma, onu pis görmek ikrah etmek anlamlarına gelir.⁶⁰ Terim olarak ise zehirli ya da bulaşıcı bir uyarıcının varlığı durumunda organizmayı

⁵⁶ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n Nezâir*, 1/66; Kılıç, Hasan “Fıkıhta Habais ve Tayyibat Kavramları” (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016), 46; Çayiroğlu, Yüksel, “İslam Hukukuna Göre Helal Gıda Sorunu” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013), 129.

⁵⁷ Şâfiî, *el-Üm* (Beyrut: Dâru’l Fikr, 1396/1976), 2/246; Mâverî, *el-Hâvi’l kebîr* (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-‘ilmiyye, 1994), 2/175.

⁵⁸ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 4/191.

⁵⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/398; Yalçın, “Fıkıhta Haram Hayvanları Belirleme Sorunu”, 339.

⁶⁰ Türk Dil Kurumu, Erişim 02.01.2019, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=458.

kendisini korumaya yönelik harekete geçiren temel duygulardan biri olarak tanımlanmaktadır.⁶¹

Bu duygu üzerinde daha önce yapılan araştırmalar, nesneler ve canlılar gibi çok çeşitli uyaranların neden olduğu bu duygusal tepkinin nasıl tetiklendiğini ortaya koyamamıştır. Ancak İngiliz bilim insanı Val Curtis ve ekibinin yaptığı araştırma tiksiniye duygusunun hastalıklardan korunmak için bir içgüdü olduğunu saptamıştır.⁶²

Söz konusu araştırma göstermiştir ki hastalık yayabilecek veya zararlı olan şeylere karşı vücudun gösterdiği iğrenme içgüdüğü, Allah'ın zararlı olan şeylere karşı verdiği bir korunma içgüdüğüdür. Bu durumda tiksinti verecek şeylerin zararlı olduğu söylenilirse tiksiniyen şeylerin dinen sakıncalı olduğu da söylenilebilir.

F. Hüsün ve Kubuh

Helal Haram konusunu etkileyen başka bir konu ise hüsün ve kubuh konusu olmuştur. Hüsün bir şeyin iyi, güzel olması, kubuh ise çirkin, kötü olması anlamlarına gelir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî usul alimlerinin çoğunluğuna ve bazı Hanefî usulcülerine göre hüsün ve kubuh Allah'ın bildirmesi iledir. Herhangi bir şeydeki iyilik ve kötülük vahyin tayininden sonra bilinir. Çünkü bir şeyin iyi olması o şeyin mahiyetine ait bir özellik değildir. Sonuç olarak bir fiil Allah emrettiği için iyi, yasakladığı için kötüdür; dolayısıyla fiil iyi olduğu için iyi, kötü olduğu için yasaklanmış değildir.⁶³ Hanefî alimlerinin çoğunluğuna göre ise hüsün ve kubuh

⁶¹ Müjgan İnözü & C Ekin Eremsoy, Tiksiniye Ölçeği ile Bulaşma/Kirlenme Bilişleri Ölçeği'nin Türkçe Versiyonlarının Psikometrik Özellikleri, *Türk Psikoloji Yazıları* 16 (2013), 2.

⁶² İnternet üzerinden 165 ülkeden 40 binden fazla kişinin katıldığı (7'si hastalıklı ve ona benzeyen ancak hastalık içermeyen 20 fotoğraf gösterilerek yapılan) bu araştırmada ter, salya, iltihap, dışkı, yara, ceset bozulmuş et gibi şeylerden tiksiniye sonucunda görülen mide bulantısının, içgüdüsel irkilmenin hemen hemen bütün kültürlerde aynı olduğu, katılımcıların %98'inin sağlık tehlikesi olan resimleri, tehlikesi olmayan benzer resimler, nesneler ve hayvanlar bulunan resimlerden daha iğrenç bulduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların, yeşil ve sarı renkte bir balgamı, mavi renkte yapışkan bir sıvıdan, iltihaplı bir yarayı kapalı ve hafif bir yanık izinden daha iğrenç buldukları, tiksiniyenin insanda enfeksiyon riskini azaltma konusunda önemli bir duygu olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmanın önemli bir yanı ise farklı kültürlerle sahip insanların hastalıkla ilgili uyaranın, (tek istisna dışında) tehdit edici olmayan benzer uyaranlara göre çok daha rahatsız edici olduğu sonucunu ortaya çıkarmasıdır. Bkz.: Curtis, Val, Robert Aunger, Tamer Rabie, "Evidence That Disgust Evolved to Protect from Risk of Disease" Proceedings of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences, Erişim 10.05.2019, <https://doi.org/10.1098/rsbl.2003.0144>.

⁶³ Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef, *İhkâmu'l-fusûl fî ahkâmi'l-usûl* (Beyrut: Dâru'l Kütübu'l İlmiyye, ty.), 2/335.

aklen bilinebilir. Bu alimler aynı zamanda iyilik ve kötülüğün bir şeyin zatına mahiyetine dahil olduğunu belirtmişlerdir. Serahsî, Kadîhân gibi Buharalı Hanefî alimler, aklen bilinse de helal ve haramdan sorumlu olmak için dinî davetin olması gerektiğini savunmuşlardır.⁶⁴

Hükümler söz konusu olduğunda ise Şâfiî ve Ehlî sünnet alimlerinin çoğunluğuna göre temizlik, necaset, kölelik vb. anlamlar, bu anlamlara göre kişiler veya nesneler için verilen temiz, pis, hür, köle gibi şer’î hükümler kendilerine nispet edilen nesnelerin sıfatları değildir. Bunlar Allah’ın taabbüd olarak koyduğu hükümler olup bir illete dayanan hükümler değildir. Allah’ın koymuş bu hükümler değişmez olup burada bir maslahatın olması zorunlu değildir. Dolayısıyla fiilere ait nitelendirmeler ve hükümler taabbüd ile izah edilebilir. Şâri için kişide bir maslahatın bulunması zorunluluğu yoktur.⁶⁵ Ebu Hanife ise Allah kullarının maslahatları sebebiyle hükümleri koyduğunu belirtmiş meselelerde maslahatın asıl olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁶

Hüsün-kubuh konusu esas olarak kelimî bir konu olmasına rağmen “helal ve haramlar Allah’ın bildirmesiyle bilinir.” görüşüyle taabbüd ile, “kulların maslahatı üzerine bilinir.” görüşüyle fayda-zarar, tayyib-habis konularıyla ilişkili olduğundan bu konularda mezheplerin bakış açılarını etkilediği kaynaklarda zikredilmektedir.

Görüldüğü üzere ayetlerdeki haram kılınan şeylerin sınırlı olması, ayetlerin haram kılınanlar üzerine verdiği ölçütler ve bu ölçütlere ait değerlendirmeler, haram olan şeyler hakkında gelen farklı rivayetler alimlerin bakış açılarını etkilemiştir.

⁶⁴ İlyas Çelebi, “Hüsün ve Kubuh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 19/62.

⁶⁵ Zencanî, *Tahricu’l-Furû’ ale’l-Usul* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1987), 38.

⁶⁶ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme, *Usûlu’s-Serahsî* (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993).

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZ ÜRÜNLERİNİN AHKÂMI

I. DENİZ ÜRÜNLERİNİN AVLANMASI

A. Av ve Hükümü

Arapça’da av ve avlanmak kelimesinin mastarı olan “sayd” (صَيْدٌ) avlamak, almak, demektir. Avlayan kimseye “saîd”, avlanılana “masîd” denir. “Sayd” sözcüğü hem avlanma, yakalama fiilini (الاصطياد) ifade ederken hem de avlanılan şeyi ifade etmek için kullanılır.¹

Fiil anlamında “sayd” denildiğinde ise vahşî ürkek olan, elde tutulamayan bir hayvanın yakalanması; “masîd” avlanılan şey denilince ise yenilmesi helal veya haram olsun vahşi, insandan kaçan ve yalnız tuzak ile yakalanması mümkün olan hayvan kastedilir.² Bu anlamda evcil olan hayvanları avlamak av kapsamında değerlendirilemez.³

Avlanan hayvanlara ait hükümler değerlendirilirken kanı olan ve olmayan hayvanlar şeklinde bir sınıflama da yapılmıştır. Kanı olmayan hayvanlar, çekirge ve balıktır. Kanı olan hayvanlar ise ehli olanlar ve vahşi hayvanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Ehli hayvanlar deve, sığır, tavuk gibi hayvanlar; vahşi hayvanlar ise *denizde avlanılan* ve karada avlanılan vahşi hayvanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu tasnifi yapan alimler genel olarak deniz canlılarının tamamının, karada yaşayan hayvanların ise eti yenenlerinin avlanmasının mübah olduğu görüşündedirler.⁴

Genel olarak kara avının mübah olması ve bu hayvanların etlerinin yenilmesi için avcı hayvanın eğitilmiş olması, av silahının yaralayıcı olması, av silahını kullanmadan önce veya avcı hayvanı gönderirken besmele çekilmesi, avcı

¹ “Sayd”, *el-Mevsûatu’l-fikhiyye*, 28/113.

² “Sayd”, *el-Mevsûatu’l-fikhiyye*, 28/113.

³ Ahmet Hamdi Fırat, “İslam Hukuku’nda Avcılık”, *Ekev Akademi Dergisi* 17, Sayı 55 (2013): 225.

⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 2/181; Serahsî, *el-Mevsûat*, 11/220; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/365; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/69; Buhârî, *el-Muhîtü’l-burhânî* (Beyrut: Dâru ihyâ’it-türâsi’l-Arabî, ty.), 5/621, 622.

Denizden avlanmanın mübah olduğu Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde bildirilmiştir: *“Kendinize ve yolculara geçimlik olmak üzere deniz avı ve deniz ürünlerini yemek size helâl kılındı. Kara avı ise ihramda bulunduğunuz sürece size haram kılındı. Toplanıp huzuruna varacağınız Allah'tan korkun.”*¹⁰

Ayete bakıldığında “av” (sayd) kelimesinden kastedilenin avlanan hayvan olduğu alimlerin çoğunluğunun görüşüdür. *“Onu yemek size helal kılındı”* ifadesindeki denizin yiyeceğinden kasıt ise onun kıyıya attığı veya suyun çekilmesiyle bıraktığı olduğu söylenmiştir.¹¹ Ayet hakkında Hz. Ömer (r.a.) (ö. 70/689) *“Deniz avı (صَيْدُ الْبَحْرِ), oradan avlanan, onu yemek (طَعَامُهُ) ise denizin kıyıya attığıdır”*¹² demiştir. İbn Abbas (ö. 68/687) ise *“Denizin ‘ta’amı’ (طَعَامُهُ) onun ölüsüdür, ancak pis saydığın tiksindiğin ‘ta’am’ değildir”*¹³ demiştir.¹⁴ Ayette yer alan “deniz avı” (صَيْدُ الْبَحْرِ) veya fıkıh kaynaklarında geçen “su hayvanları” “حيوان المائي” denildiğinde ise tatlı olsun tuzlu olsun deniz, akarsu, nehir gibi her çeşit suda yaşayan ve yetişen tüm canlılar kastedilir.¹⁵

Söz konusu ayete göre sadece suda yaşayanların hepsi nerede bulunursa bulunsun, diri veya ölü yakalayan Müslüman da olsa gayr-i Müslim’de olsa yenilmesi helaldir.¹⁶

Yararlanma açısından “deniz avı” ifadesinin sadece “deniz” dediğimiz büyük su kütlesi anlamında kullanılmaması akarsu ve nehir gibi tüm sularda yaşayan hayvanları ifade etmesi açısından Kur'an-ı Kerim'deki şu ayet dikkat çekicidir:

“Şu iki çeşit su kütlesi birbirine eşit olmaz; birisi tatlıdır, susuzluğu giderir ve içimi güzeldir, ötekisi ise tuzlu ve acıdır. İkisinden de taze et yersiniz ve

¹⁰ el-Mâide 5/96.

¹¹ Vehbe Zuhayli, *Tefsir'ül-münir*, çev. Hamdi Arslan vd. (İstanbul: Risale Yayınları, 2005), 4/65.

¹² Buharî, “Sayd ve Zebâih”, 12.

¹³ Buharî, “Sayd ve Zebâih”, 12.

¹⁴ Yusuf el-Karadâvî, *İslam'da Helal ve Haram*, çev. Mustafa Varlı (Ankara: Hilal Yayınları, 1970), 56.

¹⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 2/181; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 4/344; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe* (Beyrut: Dâru'l Fikr), 7/30; 15/61; Karâfî, *ez-Zahîre*, 10/391; Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed, *el-Binâye şerhu'l - Hidâye* (Beyrut: Dâru'l - Kütübi'l ilmiyye, 2000), 1/353; “Bahr”, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 5/124.

¹⁶ Yusuf el-Karadâvî, *İslam'da Helal ve Haram*, çev. Mustafa Varlı (Ankara: Hilal Yayınları, 1970), 59.

takinacağınız süs eşyaları çıkarırsınız.”¹⁷ ayetinde tatlı ve tuzlu sular konusunda “İkisinden de taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız.”¹⁸ ifadesiyle yararlanma konusunda deniz olsun nehir olsun tatlı ve tuzlu sular arasında herhangi bir fark olmadığı bildirilmiştir.¹⁹

Sadece denizde yaşayıp balık cinsinden olanların avlanmasının mübahlığı konusunda alimler arasında görüş ayrılığı yoktur. Sadece denizde yaşayıp yenilmesi haram olarak bildirilen kara hayvanlarına benzeyenlerin mekruh olduğu görüşü vardır.²⁰ Mâlikîler’den İbn Kudâme (ö. 551/1156) ise denizde yaşayan balık cinsinin helal olduğu konusunda icma olduğunu belirtmiştir. Bu hayvanların avlanmasında bu hayvanların yenilmeleri üzerinden avlanmanın mübah olup olmadığı değerlendirilmiştir. Eğer yeme dışında bu hayvanlardan başka türlü bir fayda sağlanacaksa başka hayvanların avlanması da mubahtır.²¹

Denizde ve karada yaşayan hayvanların karaya mı denize mi ait olduğu konusunda alimler farklı görüşler ifade etmişlerdir. Hanefîler bu hayvanları doğduğu yere göre; Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler ise yaşadığı yere göre değerlendirmiştir. İkisinde de yaşıyorsa hangisinde daha çok yaşıyorsa ona göre değerlendirilmiştir.²²

Sonuç olarak avlanmanın belli şartlarda mübah olduğu ayetlerde bildirilmiştir. Genel olarak kara ve deniz hayvanlarında avlanan hayvanların vahşi olması, avlanan hayvanların bir yarar için avlanması avın mübahlığı konusunda öncelikli bir konu olarak değerlendirilmiştir. Kara hayvanlarının avı konusunda kendisinden yararlanması mübah olan hayvanların avlanması, denizde yaşayan hayvanların ise tamamının mübah olduğu genel olarak kabul edilmiştir.

¹⁷ Fâtır 35/12; Ayetin ilgili metni şöyledir: وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ ۚ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۚ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۚ

¹⁸ Fâtır 35/12.

¹⁹ Ebû Ca’fer, Tahâvî, *Ahkâmü’l-Kur’ân* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1995), 1/91; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail b. ‘Umer, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, 6/539.

²⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 2/181, 182; Mâverîdî, *el-Hâvi’l kebir*, 4/344; Serahsî, *el-Mebsût*, 11/220; Kâsânî, *Bedâ’i*, 2/196; İbn Kudâme, Muvaffakuddin, *el-Muğnî* (Beyrut: Dâru’l Fikr, 1984), 5/400; Karâfî, *ez-Zahîre*, 3/316.

²¹ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 5/178; Mehmet Şener, “Av”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 4/104.

²² Kâsânî, *Bedâ’i*, 2/196; Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ* (Beyrut: Dâru Kütübi’l-İlmiyye, 1415), 1/420; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/219; İbn Rüşd, *el-Beyân ve’t-tahsil* (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, ty) 3/300; İbnü’l-Hümâm, *Fethül-kadîr*, 3/68.

Kara hayvanlarının avlanmasında avcıda avda av sırasında bulunan şartlara yukarıda değinilmişti. Deniz ürünlerinde bu şartlar aranmaz. *Deniz avı mutlak olarak herhangi bir şarta bağlanmadan helal kılınmıştır.*

II. DENİZ ÜRÜNLERİNİN TEZKİYESİ

İslam hayvanlardan haram olanları belirtirken mübah olanların ele geçirilmesi veya kesilip yenilmeleri için birtakım sınırlamalar getirmiştir. Yenilmesi helal olan kara hayvanlarının yenilmesi için kanının akıtılması (boğazlanması), bu boğazlamanın İslam'ın muteber olarak gördüğü bir yöntemle yapılması mezheplerin ortak görüşüdür. Bu konu yenilmesi helal olan kara hayvanları için kesilmesi veya hükmen boğazlanması şeklinde olacağı, boğazlamanın olmaması durumunda hayvanın ölü (leş) kabul edileceği ve yenilmesinin haram olacağı bildirilmiştir. Fıkıh kitaplarında bu konu “*kitabü’z-zebâih*”, *kitabü’s-sayd*”, “*kitabü’l-udhiye*” başlıkları ile verilmiştir.²³

Kara hayvanlarının usulüne uygun müdahalelerle yaşamının sona erdirilmesine “*zekât*” veya “*tezkiye*” denir. Tezkiye tamamlama, temizlemek gibi anlamlara gelir. Amaç burada akıcı kanın akıtılmasıdır. Kan akıtılmakla bu hayvan temiz yani “*tayyib*” olur. Kanı akmadan ölen hayvan yenilmeyeceği gibi herhangi bir hayvan canlı olarak da yenilmez. Hayvanların boynun çene ile birleştiği yerden kesilmesine “*zebh*”, boynun göğüse birleştiği yerden kesilmesine ise “*nahr*” denir. Normal yollarla kesilmesi mümkün olmayan hayvanın herhangi bir yerinden vurularak ele geçirilmesine ise “*akr*” denir. Tezkiye yapacak kişinin müslüman veya ehl-i kitap olması, kesici bir aletle bunu yapması, Allah adına yapması şarttır. Av konusunda olduğu gibi *suda yaşayan balıklar konusunda ise bu şartlar aranmamıştır.*²⁴

Tezkiye ihtiyarî ve ıztırarî olmak üzere iki çeşittir. İhtiyarî tezkiye, evcil (ehlî) hayvanı usulüne uygun olarak boğazlamak, ıztırarî tezkiye ise evcil (ehlî) olmayan bir hayvanı herhangi bir silah, köpek, şahin, doğan gibi eğitilmiş hayvanlar aracılığıyla avlamaktır. Elde olan evcil hayvan için ihtiyarî tezkiye geçerli olsa da

²³ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/341, 366; Mehmet Şener, “Hayvan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 17/96.

²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/341; Kâsânî, *Bedâ’i*, 5/41; Mehmet Şener, “Hayvan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 17/96.

evcil olup kaçan ve yakalanması mümkün olmayan hayvan içinde ıztırârî tezkiye söz konusu olabilir.²⁵

Sadece denizde yaşayan hayvanların tezkiyeye gerek olmaksızın yenilmelerinin mübah olduğu konusunda alimler müttefiktirler. Ancak hem kara hem denizde yaşayan su kaplumbağası, yengeç gibi hayvanlar konusunda farklı görüşler mevcuttur.

A. Denizde Yaşayan Hayvanların Tezkiyesi

Hanefîler balık dışındaki deniz canlılarını hem karada hem denizde yaşayan canlıları tezkiye edilsin veya edilmesin yemeyi caiz görmez. Balıkların herhangi bir tezkiye (kesim) gerektirmeksizin yenilmesi helaldir. Çünkü Peygamberimiz “*Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirgedir.*”²⁶ buyurmuştur.²⁷ Balık dışındaki yengeç, kurbağa, yılan vb. hayvanlar ayette haram kılınma sebebi olarak görülen pis hayvanlardandır. Hz. Ali’nin (r.a.) “*Balığın ve çekirgenin boğazlanması, onu yakalamaktır.*”²⁸ rivayetini değerlendiren Hanefîler burada anlatılmak istenenin boğazlamak yerine ele geçirmekle balığın yenilmesinin helal olduğunu bildirmişlerdir.²⁹ Bu işlemi Mecusi’de yapsa putpereste yapsa durum aynıdır. Ayrıca balıklarda kanın olmaması (akıtılacak bir kanının olmaması), balıkların kesilmesi veya boğazlanmasının mümkün olmaması (balıklar sudan çıktıklarında öldüğünden kesilmelerinin mümkün olmaması), hadiste balığın ölü olarak zikredilmesi Hanefîler’in konuyla ilgili bir başka delilleridir.³⁰

Şâfiî ve Hanbelîler de sadece denizde yaşayan balık vb. canlıların tezkiye edilmeden yenmesini Mâide suresi 96. ayetteki genel ifadelerden ve Peygamberimizin konuyla ilgili balığın ölüsünün helal olduğunu bildiren

²⁵ Mehmet Şener, “Hayvan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 17/96.

²⁶ İbn Mâce, “*Et’ime*”, 31; Hadisin İbn Mâce’deki tam metni şöyledir: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ص- أَحَلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ، فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ: فَالْجَرَادُ وَالْحُوتُ، وَأَمَّا الدَّمَانُ: فَالطَّحَالُ وَالْكَبِدُ

²⁷ İbn Nüceym, *el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d-dekâik* (Beyrut: Dâru’l Marife, ty.), 8/196; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr şerhi Tenvîri’l-ebsâr* (Riyad: Dâru Alemlî’l-Kütüb, 2003/1423), 6/307.

²⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/248.

²⁹ Kâsânî, *Bedâ’i*, 5/36.

³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/220.

ifadelerinden dolayı balıkların tezkiyesiz olarak yenilmesini caiz görürler. Çünkü onlar sudan çıktıklarında öldükleri için tezkiyelerine gerek yoktur.³¹

Hanbelîler, Peygamberimiz “*Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirge dir.*”³² demiştir. Sahabenin seferde iken sahile atılan ölü balığı yemesi, bu durumu Peygamberimize anlatmaları ve Peygamberimizin ondan yemek istemesi balıkların tezkiyesiz yenilebileceği konusunda Hanbelîler’in bir başka delilidir. Çünkü Peygamberimizden gelen rivayette Peygamberimiz a.s. “*Denizde olan her şeyi Allah insan için kesmiştir. (hükmen)*”³³ Onlara göre tezkiyenin amacı kan akıtmaktır. Balık vb. deniz canlılarında ise kan yoktur. Dolayısıyla tezkiye edilmeksizin yenilirler.³⁴

Mâlikîler de söz konusu rivayeti delil göstererek deniz canlılarının hepsini tezkiye olmaksızın yemeyi caiz görürler.³⁵

B. Denizde ve Karada Yaşayan Hayvanların Tezkiyesi

Denizde ve karada yaşayan hayvanların etlerinin yenilmesinin Hanefîlere göre mübah olmadığına yukarıda değinilmişti. Şâfiîler ve Mâlikîler’den İbn Kasım’a (ö. 132/750) göre deniz hayvanlarının tezkiye edilmeksizin yenilmesi caizdir. Ancak karada da yaşayabilen hayvanlarda tezkiye gereklidir. Şâfiîler’e göre eğer bu hayvan karada yaşayıp denizde de avlanan bir hayvan ise (su kuşu gibi) bu hayvanın karada yaşadığına hükmedilir. Denizde yaşayıp karada avlanan bir hayvan ise (su kaplumbağası gibi) onun denizde yaşadığına hükmedilir. Denizde ve karada yaşayıp ikisinde de avlanıyorsa en çok yaşadığı yere göre hüküm verilir. Eğer karada mı deniz de mi daha çok yaşadığı veya avlandığı bilinmiyorsa (eşitse) bu hayvan için iki durum söz konusudur: Bu hayvan için haram olduğu hükmü ağır basıyorsa bu hayvanın kara hayvanı olduğuna eğer mübahlık hükmü ağır basıyorsa

³¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/63; Bâcî, *el-Müntekâ* (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 1999), 4/256.

³² İbn Mâce, “*Et'ime*” 31; Hadisin İbn Mâce'deki tam metni şöyledir: قَالَ: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص: أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ، فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ: فَالْجَرَادُ وَالْحُوتُ، وَأَمَّا الدَّمَانُ: فَالطَّحَالُ وَالْكَدْمُ.

³³ Dârekutnî, *Sünen*, 4/267; Hadisin Dârekutnî'deki tam metni şöyledir: مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجَسٍ: رَفَعَهُ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ ذَبَحَ كُلَّ مَا فِي الْبَحْرِ لِيَّيْ آدَمَ.

³⁴ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345; İbn Müflih, *el-Mübdî' şerhu'l-Mukni'* (Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb, 2003), 8/22.

³⁵ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 2/440.

bu hayvanın deniz hayvanı olduğuna hükmedilir. Çünkü deniz hayvanlarında mübahlık esastır.³⁶

Mâlikîler genel olarak hem denizde hem karada yaşayan hayvanlar konusunda tezkiyeye gerek olmaksızın yenilebilir demişlerdir. Delil olarak Peygamberimizden gelen “O’nun (denizin) suyu temiz ölüsü helaldir.”³⁷ “Denizde olan her şeyi Allah insan için kesmiştir. (hükmen)”³⁸ rivayetlerini esas almışlardır. Bu rivayetlerin sadece denizde yaşayanlar değil karada da yaşayan tüm deniz canlılarını kapsadığını belirtmişlerdir. Hepsinin tezkiyeye gerek olmaksızın yenilebileceğini söylemişlerdir.³⁹

Hanbelîlere ve Mâlikîler’den Muhammed b. İbrahim ve İbn Nafi’e göre hem karada hem denizde yaşayan canlıların yenilebilmeleri için tezkiye edilmesi gereklidir. Fok balığı, kaplumbağa, su aygırı gibi hayvanlar ancak tezkiye edilerek yenilebilir. Çünkü bu hayvanlar akıcı kanı bulunan hayvanlardır. Karada ve denizde yaşayan hayvanlar hem karada hem denizde yaşayabildikleri için ihtiyaten kara hayvanlarının hükmüne tabi olmaları gerekir. Bu hayvanların tezkiye edilmesinin bir başka nedeni de sudan çıktığında hayatlarına devam edebilmesidir. Yengecin tezkiyesi üzerinde ise görüş ayrılığı vardır. Ahmed b. Hanbel’e göre Yengecin tezkiyesiz yenilmesi mübahtır. Çünkü kanı olan hayvanlar boğazlanarak kanı akıtılır ve helal hale gelir. Yengeçte ise kan yoktur. Bu yüzden tezkiyesi gerekmez. İbn Müflih şerhinde en doğru görüşün yengecin kesilmeyle helal olacağını belirtmiştir.⁴⁰

Hanbelîler’in başka bir delili ise deniz canlıları denizden çıktığında öldüğünden tezkiyeleri gerekmez. Ancak karada ve denizde yaşayan canlılar sudan çıktıklarında ölmezler. Bu yüzden yenmesi için tezkiyesi gerekir.⁴¹

³⁶ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 15/63; Bâcî, *el-Müntekâ*, 4/256.

³⁷ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta’, “*Tahâret*” 2/3.

³⁸ Dârekutnî, *Sünen*, 4/267; Hadisin Dârekutnî’deki tam metni şöyledir: – مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجِسَ – رَفَعَهُ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ ذَبَحَ كُلَّ مَا فِي الْبَحْرِ لِنَبِيِّ آدَمَ

³⁹ İbn Abdülber, *el-İstizkâr* (Beyrut: Dâru’l Kuteybe, ty.), 5/304; Şinkîtî, *Edvâü’l-beyân fî idâhi’l-Kur’an* (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1988), 155.

⁴⁰ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345; İbn Müflih, *el-Mübdî-şerhu’l-Mukni’*, 8/22; Buhâtî, *Keşşâfu’l-kınâ*, 2/440.

⁴¹ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345.

C. Canlı Balığın Tezkiyesi

Hanefîler’de herhangi bir sebeple ölen balık gibi canlı yakalanan balık helaldir. Canlı olan bir balıktan bir parça koparıldıktan sonra balık ölürse hem kesilen hem de kalan parça helaldir. Canlı balıktan bir parçanın kesilmesiyle balık ölü gibi olsa da bir sebepten dolayı bu balık ölmüştür. Yenilmesi helaldir.⁴²

Mâlikîlere göre bu şekilde olan balık ve kesilen parça helaldir. Çünkü balığın yenilmesi için herhangi bir tezkiyeye ihtiyaç yoktur.⁴³

Canlı balığın yenilmesi Şâfilere göre haramdır. Çünkü Peygamberimizden (a.s.) balığın ölümü ile tezkiye olacağı rivayet edilmiştir. Yani balık canlı iken bu helal olmaz. Yine Şâfiîler’e göre kişi balığı avlar keser kalanını elinden canlı olarak kaçırırsa elindeki helal olur mu konusunda ise iki görüş vardır: Birinci görüşe göre bu parça haramdır. Çünkü: “*Canlıdan kesilip ayrılan ölüdür.*”⁴⁴ buyurmaktadır. Parçanın ölü olduğu bilinir. İkinci görüşe göre ise yenilmesi helaldir. Çünkü deniz avının avlanması o hayvanın ölmesiyle haram olmaz. Hatta ölü bir balığın karnında başka bir balıkta olsa onu yemekte caiz olur.⁴⁵

Hanefîler, Şâfiîler’in Peygamberimizin “*Canlıdan kesilip ayrılan ölüdür.*”⁴⁶ hadisinin ilk bakışta canlı balıktan koparılanın hükmünü kapsar gibi görünse de balığın kesilmeden de yenmesi sebebiyle rivayetin balığı kapsamadığını belirtmişlerdir.⁴⁷

Hanbelîler canlı balığın yenilmesini mekruh olarak görmüşlerdir. Parçası kesilen balığın canlı olarak kaçması durumunda koparılan parçayı yemeyi caiz görürler. Onlara göre en kötü durum balığın ölü olmasıdır. Bu durumda ölen balık ise temizdir.⁴⁸

⁴² Merginânî, *el-Hidâye*, 4/70.

⁴³ İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-taḥsil*. 3/273.

⁴⁴ İbn Mâce, “*Sayd*” 8; Tirmizî, “*Et’ime*” 4; Hadisin metni şöyledir: مَا أَبِين مِنْ حَيٍّ فَهُوَ مَيْتٌ;

Söz konusu hadisin rivayetleri incelendiğinde, Hz. Muhammed (s.a.v.) Medine’ye geldiğinde insanların deve hörgüçlerini ve koyunların kuyruk yağlarını canlı iken kesip yediklerini görüp bu sözü söylemiştir. Tirmizî’nin dediğine göre bu hadis hasen gariptir ve alimlerin uygulaması da bu hadise göre olmuştur.

⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 15/59.

⁴⁶ İbn Mâce, “*Sayd*” 8; Tirmizî, “*Et’ime*” 4.

⁴⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/124.

⁴⁸ Buhûtî, *Keşşâfu’l-kınâ’*, 6/222; İbn Müfliḥ, *el-Mübdî’ şerhu’l-Mukni*, 8/22.

D. Balıkların Tezkiye İşlemi

Sadece denizde yaşayan balıkların tezkiye edilmeden yenilmesinin mezhepler tarafından mübah olduğuna yukarıda değinilmişti. Karada ve denizde yaşayabilen hayvanların yenilmesini ise caiz gören Şâfîler'in bir kısmı, Malîkîler ve Hanbelîlerdir.

Mâlîkîlere göre ise bu hayvanlarda tezkiye şartı yoktur. Hanbelîler bu hayvanları tezkiye şartı ile caiz görürler. Yengeç gibi kanı olmayan hayvanlar bunun dışındadır. Diğerlerinin tezkiyesinden kasıt akıcı kanlarını akıtmaktır.⁴⁹ Bu hayvanlar için ıztırârî tezkiye söz konusudur. Burada yaralamak suretiyle kanını akıtmak kesim anlamına gelmektedir. Yakalanması ve kesimi en kolay şekilde yapılması acı çekmemeleri için gereklidir.⁵⁰

Şâfi ve Hanbelîlere göre yenilmesi mübah ve kesmeye güç yetirilen hayvanın kesim işlemi şu şekildedir: Hayvanın boğazı ve yemek borusu kopartılır veya kesilir. Bu boğazlamanın yeri boynun üst kısmı yani boğazı veya *lebbe* denilen boynun alt kısmıdır. Bu şekilde boğazlanamayan hayvan, canı çıkacak şekilde herhangi bir yerinden kesilir.⁵¹

Şâfilere göre balıklar eğer yakalandığında yaşıyorsa ölümünün beklenmesi caizdir. Boğazlama için acele etmek ve onu kesmek de caizdir. Birinci görüşe göre ölmesini beklemek evladır çünkü onun ölümü tezkiye anlamı taşır. İkinci görüşe göre ise onun kesilmesi yavaşça ölmesini beklemekten daha evladır.⁵²

Şâfilere göre deniz hayvanının canlı olarak kesilmesinin mümkün olmaması durumunda avdan sonra ölmesi de helal olmasına engel teşkil etmez. Kara avlarında bile bu durum söz konusuysa deniz avlarında bunu yapmak yapmak daha evladır. Eğer tezkiye mümkün olursa bu balığın avdan sonra tezkiye edilmesi caizliği konusunda iki görüş vardır:⁵³

Birinci görüşe göre onun kesilmesi gerekmez. Çünkü onun tezkiyesi balıklar gibidir. Ölmesiyle tezkiye olur. Bu görüş balık ve balık dışındaki hayvanların mübahlık konusunda cem edilmesidir. Bu çoğunluğun görüşüdür. İkinci görüşe

⁴⁹ Buhûtî, *Keşşâfu 'l-kınâ'*, 27/282;

⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/3.

⁵¹ Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 4/265,269; Buhûtî, *Keşşâfu 'l-kınâ'*, 2/440.

⁵² Mâverî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 15/63.

⁵³ Mâverî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 15/63.

göre ise tezkiye konusunda deniz hayvanlarını helal ve haramlıkta kara hayvanları ile birlikte düşünmektir. Öldüğünde onu kesmek haram olarak görülmüştür. Bu şekilde kara ve deniz avının cem edilmesi uygun değildir.⁵⁴

Değerlendirme:

Denizde yaşayan ve orada avlanılan hayvanların sudan çıktıklarında ölmesi esas alınarak bu hayvanların tezkiyesine gerek olmadığı mezheplerin ortak görüşüdür.

Karada ve denizde yaşayabilen yengeç, su kaplumbağası gibi canlıların helaliği konusunda ise ihtilaf vardır. Hanefiler bu hayvanların hiçbirini, Malikîler karada ve denizde yaşayabilen canlıları deniz avı kapsamında değerlendirdiği için tezkiyesiz olarak yenilmesini caiz görürler. Şafîler ve Hanbelîler ise bu hayvanların yenilebilmeleri için tezkiye şartını ortaya koymuşlardır.

Canlı balıkların yenilmesi konusunda ise Hanefîler ve Malikîler (helal olarak gördükleri konusunda) bu şekilde yemeyi caiz olarak görmüşlerdir. Çünkü deniz avları için tezkiyeye gerek yoktur. Şâfiîler içinde ise canlı balığın yenilmesi konusunda olumlu ve olumsuz olarak iki görüş vardır. Hanbelîler ise bu şekildeki balığı yemeyi mekruh olarak görmüşlerdir.

III. DENİZ ÜRÜNLERİNİN GIDA OLARAK KULLANILMASI

A. Avlanan Deniz Ürünlerinin Yenilmesi

Deniz ürünlerinden yararlanma şekilleri konusunda ilk akla gelen ve en çok fayda sağladığımız yön bu ürünlerin yenilmesidir. Kur'ân-ı Kerim'deki *"Taze et yemeniz için denizi sizin hizmetinize veren Allah'tır."*⁵⁵ *"Size yararlı olmak üzere deniz avı ve avlalanmış deniz ürünlerini yemek helal kılındı..."*⁵⁶ ayetleri, Peygamberimizin Ebû Hüreyre'den rivayet edilen *"Onun suyu temiz, ölüsü helâldir."*⁵⁷, İbn Ömer'den rivayet edilen *"Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır."*

⁵⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/63.

⁵⁵ en-Nahl 16/14; Ayetin ilgili metni şöyledir: *وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لَنَا كُلًّا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَنَسَخَّرِجُوا مِنْهُ حَلِيَّةً نَلْبَسُوهَا*.

⁵⁶ el-Mâide 5/96; Ayetin ilgili metni şöyledir: *أَحْلَلْ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَطَعَامَهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلنَّاسِ*.

⁵⁷ Ebû Dâvûd, *"Tahâret"*, 41; Tirmizî, *"Tahâret"*, 52; Neşâî, *"Tahâret"*, 47; Muvatta', *"Tahâret"* 2/3; Hadisin Ebu Dâvûd'taki tam metni şöyledir: *أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ أَبِي بَرْدَةَ - وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ أَخْبَرَهُ،*

İki ölü balık ve çekirgedir... ”⁵⁸ Cabir b. Abdullah’tan rivayet edilen “Çekilen suyun bıraktığını yiyiniz. Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkanı yemeyiniz.”⁵⁹ hadisleri deniz ürünlerinin yenilmesi konusunda bir çerçeve ortaya koymuştur.⁶⁰

Deniz ürünlerinin yenmesi konusunda genel olarak Hanefîler balık suretinde olmayan deniz canlılarını, Şâfiîler hem karada hem denizde yaşayanları, Hanbelîler hem karada hem suda yaşayan timsah, kurbağa ve yılanını haram saymış, Mâlikîler’den bir kısmı ise deniz domuzunu mekruh olarak saymıştır.⁶¹ İbn Ebu Leylâ, Mücâhid, Evzâî ve alimlerin çoğunluğu da deniz domuzu konusunda Malikîlerle aynı görüştedir.⁶² Burada söz konusu mezheplerin görüşleri ortaya konacaktır.

1. Sadece Balık Cinsinden Olanların Helal Olduğu Görüşü

Sadece denizde yaşayan balıkların helal olduğu konusunda Hanefî mezhebi “Taze et yemeniz için denizi sizin hizmetinize veren Allah’tır.”⁶³ “Size yararlı olmak üzere deniz avı ve avladığınız deniz ürünlerini yemek helal kılındı...”⁶⁴

أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ -ص-، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَرَكِبُ الْبَحْرَ، وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ، فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا، أَفَتَوْضَأُ بِمَاءِ الْبَحْرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هُوَ الطَّهْرُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مِيتَتُهُ

⁵⁸ İbn Mâce, “Et’ime” 31; Hadisin İbn Mâce’deki tam metni şöyledir: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ص- أُلْحِلَتْ لَنَا مِيتَتَانِ وَدَمَانِ، فَأَمَّا الْمِيتَتَانِ: فَالْجَرَادُ وَالْحُوتُ، وَأَمَّا الدَّمَانُ: فَالطَّحَالُ وَالْكَبِدُ

⁵⁹ Ebu Dâvûd, “Et’ime”, 21/36; Dârekutnî, Sünen, 4/267; Abdurrezzâk, Musannef, 4/503; Dârekutnî hadisin açıklamasında, bu hadisin Abdülaziz b. Ubeydullah, Vehb b. Keysân’dan o da Cabir b. Abdullah yoluyla geldiğini Abdülaziz b. Ubeydullah’ın rivayeti delil kabul edilmeyen zayıf bir ravi olduğunu bildirmiştir. Hadisin Ebu Dâvûd’daki metni şöyledir: عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ص-: مَا أَلْقَى الْبَحْرُ، أَوْ جَزَرَ عَنْهُ فَكُلُوهُ، وَمَا مَاتَ فِيهِ وَطْفًا، فَلَا تَأْكُلُوهُ

⁶⁰ Fayî’, *Ahkâmu’l bahr-fi’l fıkhi’l İslamiyye*, 606.

⁶¹ İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 5/305; İbn Rüşd el-Hâfid, Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/397; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 11/86, 11/40.

⁶² Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmet, *Tuhfetü’l-fukahâ* (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, 1405/1984), 3/63, 6/393; Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtetî* (Riyad: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, ty), 4/69; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/398; Karâfî, *ez-Zahîre*, 4/96; Zahirilere göre ise denizde yaşayan her hayvanın yenilmesi caizdir. Delilleri, Fatır Suresi 12. ayetteki “Tatlı ve tuzlu sulardan taze et çıkarırsınız” ifadesi ve Mâide Suresi 96. ayetteki “deniz avının ve onu yemenin helal kılındığını” bildiren genel ifade ve “Meryem Suresi 64. Ayetteki “Senin rabbin hiçbir şeyi unutmaz.” ifadesidir. Onlara göre Allah bir tahsis isteseydi bunu ayette sınırlandırır. Bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ* (Mısır: İdaretü’t-Tıba’atı’l-Müniriyye, 1347/1928), 7/393.

⁶³ en-Nahl 16/14; Ayetin tam metni şu şekildedir: وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لَكُمْ لَآكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

⁶⁴ el-Mâide 5/96; Ayetin ilgili metni şu şekildedir: أَلْجَلْ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلْغِيَارَةِ وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ مَا دُمَّتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

ayetlerini, Peygamberimizin “Onun suyu temiz, ölüsü helâldir.”⁶⁵ “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü, balık ve çekirgedir...”⁶⁶ “Çekilen suyun bıraktığını yiyiniz. Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkanı yemeyiniz.”⁶⁷ hadislerini delil göstererek balıkların yenmesini genel manada helal saymışlardır. Hanefîler balık dışındaki deniz canlılarını yemeyi ise caiz görmemişlerdir.⁶⁸ Bu konuda, “Allah, size ancak leş (hayvan ölüsü), kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı.”⁶⁹ ayetinde kara veya deniz domuzu arasında bir ayrım yapılmamıştır. Buradaki müşterek kullanımın kara ve denizi de kapsadığını belirterek denizdeki balık dışındaki canlıları yemenin haram olduğunu bildirmişlerdir.⁷⁰

“Yararlı olmak üzere deniz avı ve avladığınız deniz ürünlerini yemek size helal kılındı.”⁷¹ ayetini değerlendiren Hanefîler denizde avlanılan hayvanların değil avlanma fiilinin helal kılındığını belirtmişlerdir. Söz konusu ayetteki “av” (صَيْدٌ) sözcünün “sâde” (صاد) fiilinin mastarı olduğunu, “onu avlamak” (الإصطياد) anlamında kullanıldığını yoksa ayetin devamında yer alan “Kara avı ise ihramda bulunduğunuz sürece size haram kılındı.”⁷² ifadesinin ihramlının av etini yememesi anlamını taşımadığını belirtmişlerdir. Zira ihramlının av etini yemesi haram değildir. Buradaki yasaklama avın yenmesine ait olmayıp ihramlı iken bir hayvanı avlamak şeklindedir.⁷³ Ayrıca Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî alimlerin yorumladığı gibi “deniz avı” ifadesine “avlanılan” anlamı verildiğinde “denizde avlanılanı yemek ve onu yemek helal kılındı” gibi aynı anlama gelen kelimeleri içeren bir anlam

⁶⁵ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 41; Tirmizî, “Tahâret”, 52; Nesâî, “Tahâret”, 47; Muvatta’, “Tahâret” 2/3.

⁶⁶ İbn Mâce, “Et’ime” 31; Hadisin İbn Mâce’deki tam metni şöyledir: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ص - أَجَلْتُ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ، فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ: فَالْجَرَادُ وَالْحَوْتُ، وَأَمَّا الدَّمَانُ: فَالطَّحَالُ وَالْكَيْدُ.

⁶⁷ Abdürrezzâk, Musannef, 4/503; Dârekutnî, Sünen, 4/267; Ebu Davûd, “Et’ime”, 21/36.

⁶⁸ Balıktan kastedilen pullu ve yüzgeçli olan, palamut, istavrit, hamsi, sazan gibi balıklardır. Bunlar dışındaki midye, kalamar, ıstakoz gibi hayvanlar Hanefîler tarafından balık olarak görülmemiştir.

⁶⁹ el-Mâide 5/3; Ayetin ilgili metni şöyledir: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلِيَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ.

⁷⁰ Kâsânî, Bedâ’i’, 5/36, 6/307; Merginânî, el-Hidâye 4/69; İbn Rüşd, Bidâyetü’l-müctehid, 2/398; Burhânuddîn Buhârî, el-Muhîr, 5/621; Hanefîlerin ayete dayanarak domuzun pis olmasından hareketle deniz domuzunu haram kabul edip bunun üzerinden denizde yaşayan balık dışındaki diğer canlıları haram olarak zikretmeleri, denizde yaşayan canlıları helal olan balık ve diğer canlılar olarak tasnif etmesinin bir sonucu olarak görülebilir.

⁷¹ el-Mâide 5/96; Ayetin ilgili kısmı şöyledir: أَجَلْ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ.

⁷² el-Mâide 5/96.

⁷³ Cessâs, Ahkâmü’l-Kur’ân, 4/145; Kâsânî, Bedâ’i’, 5/36; İbn Âbidîn, Reddû’l-muhtâr, 6/307.

çıkacağı için burada “avlanma” anlamının kullanılması daha doğrudur. Çünkü “sayd” sözcüğünün “avlanma” (fiil anlamı) hakikat (gerçek) anlamıdır. Buradaki ifade bazen “avlanılan” (مَصِيدٌ) anlamında kullanılsa da bu mecazdır. Kaynaklarda “Mecaz lafzın tercih edilmesine bir delil yokken hakiki lafız terkedilemez.” denmiştir.⁷⁴

Hanefiler söz konusu ayetteki deniz ifadesinin ise tüm ırmak, nehir gibi sulara yapılan avın mübahlığını ifade etmektedir. Çünkü Arap dilinde bu tip sular deniz anlamına gelen “bahr” (بحر) kavramıyla ifade edilmiştir. Nitekim ayette Allah “*Karada ve denizde fesat ortaya çıktı.*”⁷⁵ ayetiyle karalar dışında kalan tüm suları kastetmiştir. Ayrıca Peygamberimizden gelen “*Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü, balık ve çekirge dir...* ”⁷⁶ “*Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.*”⁷⁷ hadislerinin deniz ürünlerinin tamamının yenilmesini ifade eden ayetteki⁷⁸ genel anlamı tahsis ettiğini, balık şeklinde olmayan diğer deniz canlılarının haram olduğunu bildirmişlerdir.⁷⁹

“*Onun (deniz) suyu temiz, ölüsü helaldir.*”⁸⁰ hadisini delil kabul eden Hanefîler sadece balık cinsini; Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî alimleri ise denizde yaşayan tüm hayvanların yenilmesini helal olarak görmüşlerdir. Söz konusu hadis Peygamberimize (a.s.) “Deniz suyu ile abdest alınır mı?” sorusu üzerine Peygamberimizin verdiği cevaptır. Alimlerin çoğu Ebu Hureyre’den rivayet edilen bu hadisi (r.a.) denizde yaşayan hayvanların yenmesine delil olduğunu vurgulamışlardır. İbn Hacer söz konusu hadiste “ölüsü” (مَيْتَتُهُ) ifadesinin nekre ve muzaf olması nedeniyle hadisin izafe edildiği her şeyi içine aldığını söylemiştir. Şâfiî ve Malikî alimleri bu hadisin delalet ettiği anlamı sadece denizde yaşayanlarla

⁷⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/145; Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/36; İbn Abbâs (r.a.) bu ayetteki Hanefîlerin aksine “deniz avı” ifadesinin denizde avlanılan “masîd” (مَصِيدٌ) anlamında olduğunu söylemiştir. Dârekutnî bu görüşün sahabe ve tâbiînden çoğunluğun görüşü olduğunu belirtmiştir. Bkz. Dârekutnî, *Sünen*, 4/270.

⁷⁵ el-Rûm 30/41; Ayetin ilgili metni şöyledir: *ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ.*

⁷⁶ İbn Mâce, “*Et'ime*”, 31.

⁷⁷ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta', “*Tahâret*” 2/3.

⁷⁸ el-Mâide 5/96.

⁷⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/145; Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/36; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 6/307.

⁸⁰ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta', “*Tahâret*” 2/3; Hadisin ilgili metni şöyledir: *فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هُوَ الطَّهْرُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ.*

sınırlı tutmuşlardır. Hanefîler ise söz konusu hadisi “Allah pis şeyleri haram kılar.”⁸¹ ayeti ile değerlendirip balıkları helal olarak görmüş balık dışındaki diğer canlıları haram kapsamında değerlendirmiştir. Hadisteki “ölüsü” (مَيْتَتُهُ) ifadesi denizden çıkan her canlıyı ifade etse de akla ilk gelen balık olup kesilmeden yendiği için balık hakkında “ölü” ifadesi kullanılmıştır. Kendi kendine ölen hayvan leş hükmünde olacağı için burada ölü ile kastedilen kesilmeden yenen balıktır.⁸²

Balık dışındaki deniz ürünlerinin haramlığı konusunda Peygamberimizin kurbağa hakkında, “O pis (habîs) hayvanlardandır.”⁸³ rivayetini delil kabul ederek diğer deniz canlılarını kurbağaya kıyas etmişlerdir. Onlara göre kurbağa karada ve denizde yaşayıp haramsa ona benzeyen yengeç, su yılanı, su kaplumbağası, fok, su samuru gibi karada ve denizde yaşayan hayvanların yenilmesi de haramdır. Çünkü Allah pis görülen şeyleri haram kılmıştır.⁸⁴ Serahsî, söz konusu hadisi delil göstererek diğer deniz hayvanlarını helal kabul edenlerin çok kötü bir durumla karşı karşıya olduklarını, bunu söyleyenlerin deniz insanını⁸⁵ dahi yenileceğini söylemiş olduklarını belirtmiştir. Söz konusu hadis Peygamberimizin kurbağa iliğinin ilaç olarak kullanılmasının doğru oluşu konusunda Peygamberimizin verdiği bir cevaptır.⁸⁶

İmam Muhammed’in ise balığa benzemediği gerekçesiyle su yılanı, ceris balığı (sazan balığı veya yuvarlak bir balık türü) konusunda ihtilafı vardır. Molla Hüsrev ise bu rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir.⁸⁷

⁸¹ el-A’râf 7/157.

⁸² İbnü’l-Esîr Mecdüddin, *Câmi’u’l-uşûl li-eḥâdisi’r-Resûl* (b.y.: Mektebetü Dâri’l-Beyân, Mektebetü’l-Halvânî, 1971), 7/62; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî fi-şerhi Sahihi’l-Buhârî*, 9/518; Sehârenfûrî, *Bezlü’l-mechûd fi halli Ebî Dâvud* (Hindistan: Merkezü’l-Şeyh Ebî Hasan en-Nedvî li’l-Buhus-i ve’d-Dirasati’l-İslamiyye, 2006), 1/446.

⁸³ Söz konusu hadis Peygamberimizin kurbağa iliğinin ilaç olarak kullanılmasının doğru oluşu konusunda Peygamberimizin verdiği bir cevaptır. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/453; İbn Mâce, “*Sayd*”, 10; Ebû Davûd, “*Tıb*”, 11; Nesâî, “*Sayd ve Zebâih*”, 36; Hadisin tam metni şöyledir: «نَهَى عَنْ قَتْلِ خَمْسَةِ النَّمْلَةِ وَالنَّحْلَةِ وَالضَّفْدَعِ وَالْهَدَّادِ وَالصَّرْدِ وَالْهَدَّادِ».

⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/249; Kâsânî, *Bedâ’i’*, 5/36; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/69; el-Mevsılî, *el-İhtiyar li-ta’lîl-i’l-Muhtar*, 5/13; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/298; Çayiroğlu, *İslam Hukuku’na Göre Helâl Gıda: Helâl Gıda*, 133.

⁸⁵ Deniz insanının ne olduğu konusunda kesin bir tespate rastlanılmış olmayıp bunun deniz güzeli ve fok balığı denilen hayvanlar olduğu belirtilmiştir. Bkz. Molla Hüsrev, *Dürerü’l-hükkâm fi şerhi Gurur-i’l-Ahkâm*, (İstanbul: Şirket-i Sahhafiye-i Osmaniye Matbaası, 1318), 1/280.

⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/249.

⁸⁷ İbn Âbidin, *Reddü’l-muhtar*, 6/307.

Hanefiler'in delillerine bakıldığında deniz avının helal olduğu, Allah'ın pis şeyleri haram kıldığını bildiren ayetler, balığın bizlere helal kılındığını bildiren hadisleri değerlendirerek, balık şekli ve özelliklerinde olmayan, ahtapot, midye, istiridye, ıstakoz, salyangoz, karides, kalamar, karada yaşayan olduğu için su aygırı, fok balığı (deniz aslanı), yengeç, su kaplumbağası gibi hayvanları “*habâis*” kavramı içerisinde değerlendirmiş, ayet ve hadislerde helalliği belirtilenin tüm deniz hayvanları olmadığını sadece balık cinsini içerdiğini belirtmişlerdir.⁸⁸

Hanefiler'de balık tanımı şekline göre yapıldığı için her ne kadar üremeleri yönünden yunuslar ve balinalar diğer deniz canlılarından farklı olsalar da bu hayvanların Hanefiler'e göre yenilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kaynaklarda üremeleri yönünden Hanefilerde herhangi bir balık ayrımı yapılmadığına ulaşılmış sadece balıkların fizikî özellikleri üzerinden yorumlamalar yapıldığı gözlemlenmiştir.

Hanefiler'de helal olarak görülmeyen günlük hayatta gıda olarak çokça karşılaşılan kabuklu canlılar ve özellikle midyelerde insan sağlığı için çok fazla zararın olduğu bilinmektedir. Söz gelimi midyeler deniz suyunu süzerek beslendikleri için deniz ekosisteminin bir temizleyicisi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle midyelerde zararlı mikroorganizmalar bulunabilmekte insan sağlığı için tehlikeler oluşturabilmektedir.⁸⁹ Ayrıca yengeç, ıstakoz gibi kabuklu deniz canlılarından da pek çok hastalık bulaşabilme riski vardır. Söz gelimi bu canlılarda görünmesi muhtemel olan *Paragonimus westermani* adlı parazitin insanda akciğere ulaşması sonucunda solunum güçlüğü, bronşit; beyne ulaşması ile de beyin tümörü, epilepsi gibi hastalıklar görülebildiği tespit edilmiştir. Özellikle kabuklu deniz hayvanlarının çok iyi pişirilmesi bu parazitlerin yok edilmesi bakımından önemli olduğu da belirtilmiştir.⁹⁰

⁸⁸ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/69; Mevsîlî, *el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar* 5/35; Çayıroğlu, *İslam Hukuku'na Göre Helâl Gıda: Helâl Gıda*, 132; Hamdi Döndüren (Kasım 2011). *Gıda Katkı Maddeleri ve İstihlak*, 1. Ulusal Helal Gıda ve Sağlıklı Gıda Kongresi'nde sunulan bildiri, Vakıflar genel Müdürlüğü Kongre Salonu, Ankara.

⁸⁹ Mehmet Nezir Güngörür & Sühendan Mol, “Bir Gıda Olarak Midye” *Aydın Gastronomy* 3/2 (2019): 123.

⁹⁰ Yüksel Durmaz, “Su Ürünleri İle İnsanlara Bulaşan Hastalıklar”, Tarım ve Orman Bakanlığı. Erişim 12.01.2019, <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/samsun/belgeler/makaleler/su%20%c3%9cr%c3%9cnler%c4%b0%20%c4%b0le%20%c4%b0nsanalara%20bula%c5%9ean%20etkenler.pdf>.

2. Sadece Denizde Yaşayanların Helal Olduğu Görüşü

Şafîîler'e göre tüm deniz canlılarının yenilmesi helaldir. Çünkü Allah *"Yararlı olmak üzere deniz avı ve avladığını deniz ürünlerini yemek size helal kılındı."*⁹¹ buyurmuştur. Ayetteki *"saydu'l-bahr"* (صَيْدُ الْبَحْرِ) ifadesinin tatlı olsun tuzlu olsun tüm sulardaki canlıları kapsadığını belirtmişlerdir. Ayetteki onun yiyeceği (طَعَامُهُ) ifadesinin denizdeki tüm yiyecekleri ifade ettiğini belirtmişlerdir.⁹²

Yukarıda değindiğimiz *"Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü, balık ve çekirgeci..."*⁹³ *"Onun (deniz) suyu temiz, ölüsü helaldir."*⁹⁴ rivayetini esas alan Şâfiîler buradaki deniz ölüsü ifadesinin tüm deniz hayvanlarını kapsadığını belirterek denizde yaşayan balık vb. canlıların yenilmesini genel olarak helal görmüşlerdir.⁹⁵ Rivayetlerde geçen *"balık"*- *"hût"* *"semek"* ifadelerinin kurbağa dışındaki tüm deniz hayvanlarını ifade eden genel bir isim olduğunu belirtmişlerdir. Denizin ölüsünün helal olduğunu bildiren hadiste de tahsis edici hiçbir ifadenin olmayışı Şâfiîler'in bir başka delilidir.⁹⁶

Şafîîler'e göre denizde yaşayan hayvanların ölü de olsa yenilmeleri mübahtır. Çünkü Peygamberimiz (a.s.) *"Onun suyu temiz ölüsü helaldir."*⁹⁷ buyurmuştur.⁹⁸

Sadece denizde yaşayabilen balık sudan çıkınca ölüyorsa bu deniz hayvanıdır. Hangi surette olursa olsun yenir. Karada da yaşayabiliyorsa bu hayvanların durumlarına bakılır. Eğer eti yenen kara hayvanlarına benziyorsa tezkiye şartı ile helaldir. Eti yenmeyen kara hayvanlarına benziyorsa yenilmesi haramdır. Bu sebeple kurbağa, kaplumbağa, yengeç gibi hayvanlar karada ve denizde yaşadığı

⁹¹ el-Mâide 5/96; Ayetin ilgili kısmı şöyledir: أَحِلَّ لَكُم مِّمَّا صَيَّدَ الْبَحْرَ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ

⁹² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/61, 62; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, (1421/2000), 6/145, 146.

⁹³ İbn Mâce, *"Et'ime"* 31.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, *"Tahâret"*, 41; Tirmizî, *"Tahâret"*, 52; Nesâî, *"Tahâret"*, 47; Muvatta', *"Tahâret"* 2/3.

⁹⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/232.

⁹⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/61.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, *"Tahâret"*, 41; Tirmizî, *"Tahâret"*, 52; Nesâî, *"Tahâret"*, 47; Muvatta', *"Tahâret"* 2/3.

⁹⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/59.

için yenilmesi haram olarak görülmüştür.⁹⁹ Şâfiî'nin bazı kitaplarında balık dışındaki deniz hayvanlarının helal olmadığı bilgisi vardır. Maverdî bunun bazı alimlerce kurbağa dışındaki deniz hayvanlarını ifade etmek için kullanılan genel bir isim olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰

Kurbağa dışındaki deniz (su) hayvanlarının yenilmesinin helal olduğu bildiren ayet ve hadislerin hiçbirinde helalliği balıkla sınırlayan bir ifadenin olmaması da Şâfiîler'in başka bir delilidir. Kurbağanın yenilmesinin yasak olmasının nedeni ise Peygamberimizin öldürmeyi yasaklayıp kurbağayı pis olarak nitelendirmesidir.¹⁰¹ Eğer yenilmesi helal görülseydi öldürülmesi yasaklanmazdı.¹⁰²

Karada ve denizde yaşayan kurbağa, yengeç, su yılanı¹⁰³ gibi hayvanlar ile zehirli ve zararlı hayvanların yenilmesi Şâfiîler'e göre haramdır. Bunlar hastalığa veya ölüme sebep olur. Bu sebeple Peygamberimize kurbağa iliğinin ilaç olarak kullanılması sorulduğunda Peygamberimiz kurbağanın öldürülmesini yasaklamıştır.¹⁰⁴ Kurbağa zehirli olduğu için bu yasak vardır.¹⁰⁵

Kurbağa konusunda da Şâfiî alimler arasında ihtilaf vardır. Bazılarına göre kurbağa temizdir. Ölmesiyle de pis olmaz. Çünkü su hayvanları canlıyken de ölmüşken de temizdir. Bazılarına göre ise haramlıkta pis olan kara hayvanlarına benzediği için kurbağa da pistir ve haramdır.¹⁰⁶

Yine Şâfiîler'e göre Mâide suresinde geçen “deniz avı” (صَيْدُ الْبَحْرِ), hadislerde geçen balık (hût-semek) tabirleri suda ve karada yaşayan kurbağa gibi

⁹⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî, *Nihâyetü 'l-muhtâc ilâ şerhi 'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984/1404), 8/150.

¹⁰⁰ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 15/61.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/453; İbn Mâce, “*Sayd*”, 10; Ebû Davûd, “*Tıb*”, 11; Nesâî, “*Sayd ve Zebâih*”, 36.

¹⁰² Nevevî, *el-Mecmû* ' , 9/30; Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 15/62.

¹⁰³ Kaynaklarda su yılanının zehirli olmadığı söylenmektedir. Bu yılan türünün toplam uzunluğu 120 cm kadar uzanır. Sırtları pullarla kaplıdır. Dere ve göl kenarlarındaki çukurlarda yaşar ve toplu halde kış uykusuna yatarlar. Yakalandıklarında pis kokan bir sıvı ve gaz çıkarırlar. Denizlerde yaşayan deniz yılanları ise hemen hemen tamamı zehirlidir. Zehirleri sinirleri felç edebilir ve insanı öldürebilir. Bkz. Abidin Budak, Bayram Göçmen, *Herpetoloji* (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2005), 91, 181, 186.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/453; İbn Mâce, “*Sayd*”, 10; Ebû Davûd, “*Tıb*”, 11; Nesâî, “*Sayd ve Zebâih*”, 36.

¹⁰⁵ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 15/60.

¹⁰⁶ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 15/61.

hayvanları ifade etmemiştir. Çünkü balık denildiğinde sadece suda (denizde) yaşayan ve akciğer solunumu yapmayan hayvanlar kastedilmektedir.¹⁰⁷

Şâfiîler, deniz hayvanlarından karada yaşayan hayvanlara benzeyen su domuzu, su köpeği gibi hayvanların yenilmesini de helal olarak görmüşlerdir.¹⁰⁸

3. Denizde ve Karada Yaşayanların Bir Kısımının Haram Olduğu Görüşü

Malikîler “Size avlanmak üzere deniz avı ve avlanılan ürünlerin yenilmesi helal kılındı.”¹⁰⁹ ayeti ve Peygamberimizin, “Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.”¹¹⁰ hadisi ve sahabenin kıyıya atılan balığı yemesi ve Peygamberimizin yanına döndüklerinde ondan tatmak istediğini bildiren rivayete dayanarak tezkiyeye gerek olmaksızın denizde veya hem karada hem denizde yaşayan av hayvanının yenilmesinin helal olduğunu bildirmişlerdir. Söz konusu ayet ve hadisteki ifadelerin denizde yaşayabilen tüm hayvanları kapsadığını belirtmişlerdir. Ayrıca pis ve murdar olan hayvanların ancak naslarla haram kılındığını, haram olduğu bildirilmeyenlerde asıl olanın mübah olmak olduğunu söylemişlerdir.¹¹¹ Onlara göre balık nerede bulunursa bulunsun ister su yüzeyinde ister su kuşunun karnında ister avlanan bir balığın karnında bulunsun yenilmesi helaldir.¹¹²

Denizde ve karada yaşayan hayvanlar konusunda İmam Malik, “Allah, size ancak leş (hayvan ölüsü), kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı.”¹¹³ ayetindeki domuz kelimesinin müşterek kullanıldığını su domuzunu ve su köpeğini kara domuzuna benzeterek mekruh olarak görmüş “Siz ona domuz diyorsunuz.” diyerek domuz lafzının müşterek bir mana içerdiğini söylemiş ve bu hayvanların yenilmesi konusunda açık bir nas bulunmadığından bu hayvanların yenilmesini mekruh saymıştır. Denizde yaşayan diğer canlıların ise helal olduğunu belirtmişlerdir. Bu ihtilafın temel sebebi haram olarak bildirilen kara hayvanlarının

¹⁰⁷ Nevevî, *el-Mecmû* ‘, 15/62; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 6/146.

¹⁰⁸ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 15/60.

¹⁰⁹ el-Mâide 5/96.

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta’, “*Tahâret*”, 2/3.

¹¹¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/420; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 5/304; İbn Abdülber, *et-Temhîd* (Fas: Vizareti’l-Evkâf ve’s-suûni’l-İslâmiyye, h. 1387), 16/223; Bâcî, *el-Müntekâ*, 4/256; Şinkitî, *Edvâü’l-Beyân fî İdahi’l-Kur’an*, 155.

¹¹² Karâfî, *ez-Zahîre*, 4/96.

¹¹³ el-Mâide 5/3; Ayetin ilgili metni şöyledir: حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ

adını taşıyan deniz hayvanlarına verilen isimlerin lügavî olup olmaması, müşterek olarak kullanılan bu isimlerin umum bildirip bildirmemesi ile ilgilidir.¹¹⁴

Malikîler ayrıca ayetteki (طَعَامُهُ) ifadesinin avlanan balığı değil “tâfi” olup su yüzüne balığı ifade ettiğini belirtmişlerdir.¹¹⁵

Hanbelîler; kurbağa, yılan, timsah dışındaki hayvanların yenilmesini helal görürler. “Size deniz avı helal kılındı”¹¹⁶ ayetindeki “deniz avı” (صَيْدُ الْبَحْرِ) ifadesinin denizde yaşayan tüm avları ifade ettiğini deniz hayvanlarının çeşitleri konusunda ayırım yapmadığını hepsinin mübahlığını bildirdiğini söylemişlerdir. Peygamberimizden gelen “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü, balık ve çekirge... ”¹¹⁷, “Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.”¹¹⁸ Peygamberimizden rivayet edilen “Denizde olan her şeyi Allah insan için kesmiştir. (hükmen)”¹¹⁹ hadisleri de denizde yaşayan canlıların yenilmesinin mübahlığı konusunda Hanbelîler’in diğer delilleridir.¹²⁰

Hanbelîler, kurbağa, yılan ve timsah yemenin caiz görülmemesinin delili ise Peygamberimizin kurbağa öldürmeyi yasaklayıp “O pis hayvanlardandır.”¹²¹ dediği hadistir. Hanbelîler yılanın pis hayvanlardan olduğunu, timsahın ise insan yediğini bildirmişlerdir. Onlara göre kanı bulunmayan yengeci tezkiyesiz, bunun dışında karada ve denizde yaşayan su kaplumbağası, su aygırı, su kuşları gibi hayvanların tezkiye ile helal olacağını belirtmişlerdir.¹²²

İbn Ebî Leylâ da balık dışındaki deniz hayvanlarından yengecin, çekirgenin, su yılanının, deniz domuzunun tezkiye (kesim) yoluyla helal olacağını, Leys b. Sa’d ise deniz domuzunun helal olmadığını belirtmiştir.¹²³

¹¹⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/420. İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 5/285; Bâcî, *el-Müntekâ*, 4/256; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/298; Karâfî, *ez-Zahîre*, 4/96; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 3/300.

¹¹⁵ Karâfî, *ez-Zahîre*, 4/96.

¹¹⁶ *el-Mâide* 5/96.

¹¹⁷ İbn Mâce, “*Et'ime*”, 31.

¹¹⁸ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta', “*Tahâret*”, 2/3.

¹¹⁹ Dârekutnî, *Sünen*, 4/267; Hadisin Dârekutnî'deki tam metni şöyledir: – مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجِسَ – رَفَعَهُ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ ذَبَحَ كُلَّ مَا فِي الْبَحْرِ لِبَنِي آدَمَ

¹²⁰ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345.

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/453; İbn Mâce, “*Sayd*”, 10; Ebû Davûd, “*Tıb*”, 11; Nesâî, “*Sayd ve Zebâih*”, 36.

¹²² İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ*, 2/440.

¹²³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/35.

B. Ölü Bulunan Deniz Ürünlerinin Hükümü

Ölü balıkların yenilmesi konusunda Hanefîler “*Bize iki ölü helal kılındı. Bunlar balık ve çekirge dir.*”¹²⁴ hadisini esas almışlardır. İbn Abidin bu meşhur hadisin icma ile desteklendiğini de söylenmiştir. Mâide suresindeki “...*Leş size haram kılındı.*”¹²⁵ ayetindeki “leş” kelimesi aynı surede yer alan “*Size yararlı olmak üzere deniz avı ve deniz ürünlerini yemek size helâl kılındı.*”¹²⁶ Ayeti ve söz konusu hadisle tahsis edilmiştir.¹²⁷ Ayrıca “*Her birinden taze balık yersiniz*”¹²⁸ ayeti de bu görüşü desteklemektedir.¹²⁹

“*Çekilen suyun bıraktığını yiyiniz. Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkanı yemeyiniz.*”¹³⁰ rivayetini değerlendiren Hanefîler kendiliğinden ölen balığın haram olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre balığı yemenin helal olması için balığın ölümünün bir nedene bağlı olması gerekir. Bu hususta İbn Abbas’tan “*Denizin attığını yiyiniz. Kendiliğinden ölüp su yüzeyine çıkan balığı yemeyiniz.*”¹³¹ ve Hz. Ali’den “*Çarşılarımızda kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkan balık satmayınız.*”¹³² rivayetlerini esas almışlardır.¹³³ Eğer balığın bir kısmı karada ve denizde ise başının karada ve denizde olmasına göre hüküm verilir. Baş karada vücudu suda olarak ölmüşse yenilmesi helal, başının suda vücudunun dışarıda olduğu hallerde yenilmesi helal değildir. Çünkü baş dışarıda olduğu zaman dışarıdan gelen bir sebep ile öldüğü anlaşılır. Baş suda olduğu zaman ise kendiliğinden öldüğü

¹²⁴ İbn Mâce, “*Et’ime*” 31.

¹²⁵ El-Mâide 5/3.

¹²⁶ el-Mâide 5/96.

¹²⁷ Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-İtkân* (Medine: Mecmaü'l-Melik Fahd, ty.) 4/1418.

¹²⁸ Fâtır 35/12.

¹²⁹ İbn Nüceym, *el-Bahru’r-râik*, 8/196; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 6/307.

¹³⁰ Abdürrezzâk, *Musannef*, 4/503; Dârekutnî, *Sünen*, 4/267, Ebu Davûd, “*Et’ime*”, 21/36; Cabir b. Abdullah’tan rivayet edilen bu hadis, İbn Abdülber tarafından Peygambere isnad edilmeden Cabir b. Abdullah’ta mevkuf olduğu için zayıf görülmüştür.

¹³¹ Sehârenfûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 11/539.

¹³² Sehârenfûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 11/539.

¹³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/248; Kâsânî, *Bedâ’i*, 5/36.

anlaşılır.¹³⁴ Kasâni burada diğer üç mezhebin delillerini daha kuvvetli görerek ölü olarak bulunan balığın eğer kokmuyorsa yenilmesini helal olarak görmüştür.¹³⁵

Hanefîler, söz konusu rivayetlerin ve “Size yararlı olmak üzere deniz avı ve avlanılan deniz ürünlerini yemek size helâl kılındı.”¹³⁶ ayetindeki “onu yemek” (وَطَعَامُهُ) ifadesinden kastedilenin kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkan balığı yemenin helal olduğu anlamını içermediğini ayette geçen geçimlik, yararlı olmak anlamlarındaki “طَعَامُهُ” ifadesinden kastedilenin balığın, tuzlanması ve kurutulması olduğunu söylemişlerdir.¹³⁷ Rivayetlerde “Tâfi” (الطَّافِي) anlamının ise suyun içerisinde ölüp karnı üstte olacak şekilde su yüzüne çıkan balığı ifade ettiğini yoksa denizin kıyıya attığı veya suyun az olması, yer darlığı, ağa takılıp kalıp kurtulamama gibi sebepler yüzünden sudan çıkıp ölen balığı ifade etmediğini söylemişlerdir. Yine onlara göre bulunan balık sırtı üstte ise yenir, karnı üzerinde duruyorsa yenmediğini ifade etmişlerdir. Yine balığın ölmesi için atılan bir şey yüzünden ölmüşse de balık helaldir.¹³⁸

Peygamberimizin “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirgedir...”¹³⁹ şeklindeki rivayeti de değerlendiren Hanefîler, çekirgenin deniz hayvanı olduğunu ama karada yaşadığını, “denizde öldüğünde yaşam alanının dışında öldüğünü, karada öldüğünde ise doğduğu asıl vatanında ölmediğini” dolayısıyla bu ölmenin bir nedene bağlı olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁰ Balığa bir şeyle vurulması, vurulduğunda balığın yarısının kopması, yer darlığı nedeniyle balığın ölmesi gibi durumlarda balığın yenilmesi mubahtır. Bu şekillerde ölen balığın karnında başka balık varsa o da yenir. Çünkü balığın karnında olan balığın ölme durumu suyun çekildiği yerdeki balığın ölme durumu gibi bir sebebe bağlı olarak

¹³⁴ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 3/63; Burhânuddîn Buhârî, *el-Muhît*, 5/621, 643; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 6/307.

¹³⁵ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/36.

¹³⁶ el-Mâide 5/96.

¹³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/249.

¹³⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/144; Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/36; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 6/307.

¹³⁹ İbn Mâce, “*Et'ime*”, 31.

¹⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/248.

olmuştur. Çünkü Peygamberimiz (a. s.) “Çekilen suyun bıraktığını yiyiniz. Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkanı yemeyiniz.”¹⁴¹ buyurmuştur.¹⁴²

Suyun sıcak ve soğuk olması sebebiyle balığın ölmesi konusunda iki görüş vardır. Birinci görüşe göre suyun sıcaklığı bir nedendir ve bu yüzden ölen balık yenir. İkinci görüşe göre ise suyun sıcak veya soğuk olması balığı öldürmez. Bu yüzden bu balık yenmez.¹⁴³

“Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.”¹⁴⁴ hadisini değerlendiren Hanefiler söz konusu rivayetteki “deniz ölüsü” ifadesinin sebepsiz yere ölüp su yüzüne çıkan balığı ifade etmediğini, denizin kenara atması nedeniyle ölen balığı ifade ettiğini söylemişlerdir.¹⁴⁵ Bu konuda zıt gibi görünen rivayetleri değerlendiren Hanefiler haram olduğunu bildiren rivayetlerin helal olduğunu bildirenlere tercih edilmesinin daha doğru olduğunu belirtip Peygamberimizin, “Helal bellidir, haram bellidir. İkisi arasında şüpheli şeylerden sakının.”¹⁴⁶ şeklindeki rivayeti esas almışlardır.¹⁴⁷

“Çekilen suyun bıraktığını yiyiniz. Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkanı yemeyiniz.”¹⁴⁸ hadisini delil kabul eden Hanefiler, kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkan balığın (الطَّافِي) yenilmesini caiz görmemişlerdir. Suyun çekilmesi ile ölen balığı bir sebebe bağlı olarak ölmesinden dolayı yemeyi caiz görmüşlerdir. Ayrıca balığın su üzerinde durma şekillerini de balığın kendiliğinden ölüp ölmediğinin anlaşılması üzerine yorumlamışlardır.¹⁴⁹

¹⁴¹ Ebu Dâvûd, “Et’ime”, 36; Abdürrezzâk, *Musannef*, 4/503; Dârekutnî, *Sünen*, 4/267.

¹⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 11/249; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/70; Burhânuddîn Buhârî, *el-Muhît*, 5/643; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 6/308.

¹⁴³ Kâsânî, *Bedâ’i’*, 5/36; Semerkandî, *Tuhfetü’l-fukahâ*, 3/64.

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta’, “*Tahâret*”, 2/3.

¹⁴⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/70.

¹⁴⁶ Buhârî, “*İman*”, 39, “*Büyû*” 2; Müslim, “*Müsakat*”, 107; Ebu Dâvûd, “*Büyû*”, 3.

¹⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/249.

¹⁴⁸ Abdürrezzâk, *Musannef*, 4/503; Dârekutnî, *Sünen*, 4/267; Ebu Davûd, “*Et’ime*”, 21/36; Hadisin Ebu Dâvûd’taki metni şöyledir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَلْقَى الْبَحْرُ، أَوْ جَزَرَ عَنْهُ فَكُلُّوهُ، وَمَا مَاتَ فِيهِ وَطَفَا، فَلَا تَأْكُلُوهُ

Dârekutnî hadisin açıklamasında, bu hadisin Abdülaziz b. Ubeydullah, Vehb b. Keysân’dan o da Cabir b. Abdullah yoluyla geldiğini Abdülaziz b. Ubeydullah’ın rivayeti delil kabul edilmeyen zayıf bir ravi olduğunu bildirmiştir.

¹⁴⁹ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 4/144; Kâsânî, *Bedâ’i’*, 5/36; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 6/307.

Şâfîîler ise Hanefî alimlerin aksine kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkan balıkların yenmesini caiz görür. Delilleri ise “Size yararlı olmak üzere deniz avı size helâl kılındı”¹⁵⁰ ayetindeki “yararlı olmanın” “denizden yararlanmak” olarak değerlendirilebileceğini ve kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkan balıkları da kapsadığını, Peygamberimizin “Onun suyu temiz ölüsü helaldir.”¹⁵¹ demesinin bunu açıkladığını söylemişlerdir. Ayrıca yenilmesi için kesilmesinin şart olmaması yönüyle balığı çekirgeye benzeterek yenilmesi için bir nedene bağlı olarak ölmeleri şartını koymamışlardır.¹⁵²

Mâlikî, Şâfîî ve Hanbelî alimleri ise “Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkanı yemeyiniz.”¹⁵³ hadisini zayıf kabul edip kendiliğinden ölüp su yüzeyine çıkan balığı yemeyi caiz görmüşlerdir. Bu konuda yukarıda belirttiğimiz “Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.”¹⁵⁴ ve “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirge, iki kan ise karaciğer ve dalaktır.”¹⁵⁵ hadisini tercih etmişlerdir. Aynı alimlere göre “Size avlanmak üzere deniz avı ve onu yemek helal kılındı.”¹⁵⁶ ayetindeki deniz avı diye ifade edilen hayvanların hem avlanıp yakalanan hem de kendiliğinden ölen deniz hayvanını da ifade ettiğini belirtmişlerdir.¹⁵⁷

Hanefî fakihlerinden Cessâs (ö. 370/981) Şâfîîler’in ölü balığın yenilmesine delil olarak sundukları bu hadisin senedinde bulunan Sa’id b. Seleme’nin meçhul bir ravi olduğunu, hadisin senedindeki Yahya b. Said’in muhalif anlamlara gelecek rivayetlerde bulunduğunu, hadisin tek bir yoldan rivayet edildiğini bu sebeple

¹⁵⁰ el-Mâide 5/96.

¹⁵¹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 41; Tirmizî, “Tahâret”, 52; Nesâî, “Tahâret”, 47; Muvatta’, “Tahâret”, 2/3.

¹⁵² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 15/58, 59; Nevevî, *el-Mecmû’*, 5/32; Şirbînî, Hatîb, *Muğni’l-muhtâc*, 6/145.

¹⁵³ Abdürrezzâk, *Musannef*, 4/503; Dârekutnî, *Sünen*, 4/267; Ebu Davûd, “Et’ime”, 21/36; Hadisin Ebu Dâvûd’taki metni şöyledir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَلْقَى الْبَحْرُ، أَوْ جَزَرَ عَنْهُ فَكُلُوهُ، وَمَا مَاتَ فِيهِ وَطَفَا، فَلَا تَأْكُلُوهُ

Dârekutnî hadisin açıklamasında, bu hadisin Abdülaziz b. Ubeydullah, Vehb b. Keysân’dan o da Cabir b. Abdullah yoluyla geldiğini Abdülaziz b. Ubeydullah’ın rivayeti delil kabul edilmeyen zayıf bir ravi olduğunu bildirmiştir.

¹⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 41; Tirmizî, “Tahâret”, 52; Nesâî, “Tahâret”, 47; Muvatta’, “Tahâret”, 2/3.

¹⁵⁵ İbn Mâce, “Et’ime”, 31.

¹⁵⁶ el-Mâide 5/96. Ayetin ilgili metni şöyledir: أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلنَّاسِ

¹⁵⁷ Sehârenfûrî, *Bezlü’l-mechûd*, 11/539.

hadisinin deniz ölüsünün helallğine delil olamayacağını söylemiştir.¹⁵⁸ Söz konusu hadisin hasen-sahih olduğu Tirmizi tarafından bildirilmektedir. Hadisin senedindeki Said b. Seleme ve Muğire b. Ebî Berde isimlerinde ihtilaf olduğu için Buhârî ve Müslim kaynaklarında bu hadisi almamışlardır. Ancak Tirmizi, bu hadisi Buhârî'ye sorduğunu sahih olduğu cevabını aldığını belirtmiştir.¹⁵⁹

Hadis şerhlerinde ise bu hadisin Cabir b. Abdullah üzerinde bu hadisin mevkuf olması nedeniyle zayıf olduğu bildirilmiştir.¹⁶⁰ Kasâni, burada diğeri üç mezhebin delillerini daha kuvvetli görerek ölü olarak bulunan balığın eğer kokmuyorsa yenilmesini helal olarak görmüştür.¹⁶¹

Hanefîler'in sahilde ölü bulunan balığın yenmesi hakkında Peygamberimizin (a.s.) "*Yanınızda ondan var mı? Bana da ikram ediniz.*" rivayeti, deniz hakkında ise denizin ölüsünün helal olduđunu¹⁶² buyurması ölü balıkların yenmesinin helal olduğu konusunda Şâfiîler'in bir başka delilidir. Şâşi (ö. 344/955) Cüveynî'ye (ö. 478/1085) göre ise ölü balık kokuşmuş ve şişmişse sadece açlık durumunda zarureten yenilmesi caizdir.¹⁶³

Hanefîler, Şâfiîler'in ölü balığın helalliğı konusunda delil olarak sunduğu Ebu Sâid el-Hudrî'den gelen "*Sahabelerle birlikte bir yolculukta iken aç kaldık. Deniz amber 'hût' denen bir hayvanı kıyıya atmıştı. Biz ondan yedik. Bir kısmını da azık olarak yanımıza aldık. Resulullah'ın yanına döndüğümüzde durumu kendisine anlattık. Hz. Peygamber (a.s.) 'Yanınızda ondan bir şey kaldı mı? Bana ikram ediniz.' buyurdu.*"¹⁶⁴ rivayetinin yerine "*Size leş haram kılınmıştır.*"¹⁶⁵ ayetini genel olarak esas almışlardır. Ebu Said'den gelen rivayetin ise sahih olanının "*Deniz, amber denilen bir balık attı.*" şeklinde olduğunu söyleyen Serahsî (ö. 483/1090), sahabenin ölü bulunan balığı yemesinin ise ya açlık zaruretinden

¹⁵⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/144.

¹⁵⁹ Azîmâbâdî, *Avnû'l-mâbûd*, 54.

¹⁶⁰ Dârekutnî, *Sünen*, 4/267, 268; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Muknî*, (Beyrût: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, ts.) 11/44; Karâfî, *ez-Zahîre*, 4/97.

¹⁶¹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/36.

¹⁶² Ebû Dâvûd, "*Tahâret*", 41; Tirmizî, "*Tahâret*", 52; Nesâî, "*Tahâret*", 47; Muvatta', "*Tahâret*" 2/3.

¹⁶³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/59; Bâcî, *el-Müntekâ*, 4/256; Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/35; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 9/32; Serahsî, *el-Mebsût*, 11/248; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 6/145.

¹⁶⁴ Buhârî, "*Meğazi*" 62; Müslim, "*Sayd*" "*Zebaih*", 18; Nesâî, "*Sayd*", "*Zebâih*" 35.

¹⁶⁵ el-Mâide 5/3.

dolayı helal olduğunu veya söz konusu olayın “Allah pis şeyleri haram kılar.”¹⁶⁶ ayeti inmeden önce gelmesinden dolayı helal olduğu belirtmiştir.¹⁶⁷

Hanefîler’in söz konusu değerlendirmesini Peygamberimizin amber balığından yemek istemesi rivayetini, Buhârî ve Müslim’deki benzer rivayetlerle incelediğimizde amberin “hût” – “حوت” yani balina olarak geçtiği görülmüş, seferden sonra Peygamberimizin “Yanınızda bir şey kaldı mı? Bana da ikram ediniz.” demesi ve bu balık etinin pastırmasından bir parça yediği rivayeti, sefere katılanlara bu etten yemenin zaruretten dolayı hoş görüldüğü ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca rivayetteki seferin hicretin 8. yılında olduğu “Peygamber onlara pis şeyleri haram kılar...”¹⁶⁸ ayetinin ise hicretten önce geldiği görülmektedir.¹⁶⁹

Şâfiîler Hanefîler’in ve Malikîler’den bir kısmının domuza kıyasla deniz (su) domuzunun haram olarak görülmesi şu şekilde eleştirilmiştir.

“Allah, size ancak leş (hayvan ölüsü), kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı.”¹⁷⁰ ayetinde haram olarak bildirilen (الْخِنْزِيرِ) ifadesinin kara domuzu için kullanılan mutlak bir isim olduğu, örfte veya lügatte de bu kelimeyle su domuzunun anlaşılmadığı görüşündedirler. Şayet su domuzu arasında bir benzerlik olsaydı bu benzerliği gerektirecek bir illet olurdu ve aynı hüküm su domuzuna da uygulanırdı. İkinci olarak eğer böyle bir genelleme yapılacaksa ayetteki (الْمَيْتَةِ) ifadesinin de kara ve deniz ölüsünü ifade etmesi gerekirdi. Halbuki Peygamberimiz “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirgeci.”¹⁷¹ demiştir. Ayrıca Peygamberimizin denizin ölüsünün helal olduğunu bildirdiği hadiste deniz ölüsü genel olarak bildirilmiştir. Hanefîler’in söylediği gibi bunu tahsis eden bir ifade bulunmamaktadır. Şeriatte kara ve deniz hayvanları

¹⁶⁶ el-A’râf 7/157.

¹⁶⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, 4/145; Serahsî, *el-Mebsût*, 11/249; Kâsânî, *Bedâ’i*, 5/36; el-Mevsilî, *el-İhtiyar li ta’lîl-i-Muhtar*, 5/35.

¹⁶⁸ el-A’râf, 7/157.

¹⁶⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1426/2006), 19/365; Mehmed Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi* (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2013), 9/4054.

¹⁷⁰ el-Mâide 5/3; Ayetin ilgili metni şöyledir: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ

¹⁷¹ İbn Mâce, “*Et’ime*”, 31.

arasındaki hükümler arasında fark vardır. Kıyasla bu ikisini birleştirmek caiz olmaz.¹⁷²

Mâlikîler ister su yüzeyinde bulunsun ister başka bir balığın veya su kuşunun karnında bulunsun ölü balığı yemeyi caiz görmüşlerdir. Delileri ise Peygamberimizin denizin ölüsünün helal olduğunu bildiren Ebu Hureyre hadisi,¹⁷³ denizin kıyıya attığı ölü olan amber balığını sahabenin yemesi ve Peygamberimizin yanına döndüklerinde durumu anlatmaları ve Peygamberimizin balıktan yemek istediğini bildiren hadistir. Bu konuda Hanefîler'in denizin karaya attığının yenilmesi kendiliğinden suyun sütüne çıkan balığın yenilmemesi ile ilgili rivayetin zayıf olduğunu, kara avında haramlığın tezkiye ile giderildiğini deniz avlanan hayvanların mutlak olarak helal olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷⁴

Hanbelîler de nedenli veya nedensiz ölen balığı yemeyi helal olarak görür. Çünkü Peygamberimiz “Denizin suyu temiz ölüsü helaldir.”¹⁷⁵ demiştir. Peygamberimiz “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirgedir...”¹⁷⁶ rivayeti ölü balığın helal ve temiz olduğunu bildirmiştir. Onlara göre insanın avlaması, denizin kıyıya atması, suyun çekilmesi, yer darlığı yüzünden ölsün yenilmesi helaldir. Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkan “tâfi” (طافي) balığın mübahlığında şüphe yoktur. Bu aynı zamanda Ebubekir Sıddık (ö. 13/634)¹⁷⁷ ve Ebu Eyyüp el-Ensârî'nin de (ö. 49/669) görüşüdür.¹⁷⁸

Buradaki ihtilaf hadislerin tercihi ile ilgili olup “Çekilen suyun bıraktığını yiyiniz. Kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkanı yemeyiniz.”¹⁷⁹ hadisini esas alarak ölüp su üstüne çıkan balıkların haram olduğunu çekilen suyun bıraktığının helal olduğunu söylemişlerdir. “Denizin suyu temiz ölüsü helaldir.”¹⁸⁰ rivayetini esas

¹⁷² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/62.

¹⁷³ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta', “*Tahâret*” 2/3.

¹⁷⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/391; Karâfî, *ez-Zahîre*, 4/97.

¹⁷⁵ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta', “*Tahâret*” 2/3.

¹⁷⁶ İbn Mâce, “*Et'ime*”, 31.

¹⁷⁷ Ebubekir Sıddık'dan (r.a.) gelen rivayet: “Ölüp suyun yüzeyine yükselen balık helaldir.” Bkz. Buhârî, “*Zebâih*”, “*sayd*”, 12.

¹⁷⁸ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 13/345; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Muknî*, 11/44; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 6/307.

¹⁷⁹ Ebu Dâvûd, “*Et'ime*”, 36; Abdürrezzâk, *Musannef*, 4/503; Dârekutnî, *Sünen*, 4/267

¹⁸⁰ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52; Nesâî, “*Tahâret*”, 47; Muvatta', “*Tahâret*”, 2/3.

alanlar ise suyun üstünde duranlarında haram olmadığını söylemişlerdir. Her ikisi de haramdır diyenler ise “*Size leş (ölü hayvan) haram kılınmıştır.*”¹⁸¹ ayetindeki genel manayı tercih etmişlerdir. Ayeti esas alanlar Hanefîler, suyun üstünde bulunan ve suyun çekildiği balığın helal olduğunu söyleyenler Mâlikî ve Şâfiîlerdir.¹⁸²

Peygamberimizden gelen rivayetler incelendiğinde isnat bakımından en sağlam olarak görülen rivayetlerden olan “denizin amber denilen bir balığı sahile attığını” ifade eden rivayettir. Söz konusu rivayette Peygamberimiz yanına gelen sahabelere “Yanınızdan ondan bir şey var mı?” demiştir. Bu hadis kıyıda ölü bulunan bir balığın yenilmesinin helal olduğunu bildirmektedir.

Yine sahabeden Hz. Ebû Bekir’in ölüp su yüzüne çıkan balığı yediği, (ö. 13/634) Hz. Ömer’in (ö. 23/644)’in kıyıya vuran balığı helal olduğunu söylemesi, Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 49/669)’nin sefer sırasında ölü bulunan balığın yenilip yenilmeyeceği konusunda “O bozulmamış ve tadı hoş mudur?” sorusunun sorulduğu “evet” cevabını alınca da ondan yemek istediği rivayetlerde bildirilmiştir.¹⁸³

Her ne kadar zayıf olarak görülen bir rivayete dayansa da su üzerinde duran balığın ne zaman öldüğü, zehirlenmeden veya benzeri bir sebepten öldüğü bilinmediğinden ihtiyat açısından Hanefîler’in görüşü daha isabetli görülmektedir. Diğer mezheplerde suyun üzerinde duran balık yenilir dense bile bu balığın zararlı olma ihtimali düşünüldüğünde zararlı olan şeylerin mezheplerce haram olduğu bilinen bir durumdur. Herhangi bir zaruret yoksa zararlı olabilecek şeyden sakınmak daha doğrudur

Değerlendirme:

Deniz ürünlerinin helalliği konusunda delilleri incelediğimizde öncelikle “*Size avlanmak üzere deniz avı ve onu yemek helal kılındı.*”¹⁸⁴ ayetindeki “deniz avı” (صَيْدُ الْبَحْرِ) ve içerdği anlamlar, Peygamberimizden (a.s.) ve sahabelerinden

¹⁸¹ el-Mâide 5/3.

¹⁸² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/393.

¹⁸³ Taberî, Ebu Cafer Muhammed Cerîr, *Câmiu'l-beyân 'an tevîl'il Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988/1405), 5/64; Kurtûbî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmet el-Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıryye, 1959/1379), 6/301.

¹⁸⁴ el-Mâide 5/96; Ayetin ilgili metni şöyledir: أَلْجَلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلنَّاسِ

gelen rivayetler mezheplerin deniz avının ne olduğu konusunda bakış açılarını belirlemede etkili olmuştur. Bu aynı zamanda avlanması helal olan deniz hayvanlarını ve avlanan hayvanların tezkiyesi hakkındaki hükümleri de etkilemiştir.

Hanefiler ayetteki genel avlanmayı hadisle balığın ve karaciğerin helal olduğunu bildiren hadisle tahsis etmişler balık dışındaki diğer deniz hayvanlarını habais kavramı içerisinde değerlendirmişlerdir. Ayrıca denizde kendiliğinden ölüp su yüzüne çıkan balığın yenmemesi gerektiği hadisiyle de kendiliğinden ölen balıkları yemenin caiz olmadığını belirtmişlerdir. Buradaki delilleri ayetlerin delalet ettiği anlamlar ve bu anlamların mezhebin bakış açısıyla yorumlanmasıdır.

Şâfiîler ise ayette “sayd” ifadesiyle tüm deniz hayvanlarının helal kılındığını belirtmişlerdir genel manada hepsini helal saymışlardır. Kara ve deniz hayvanları konusunda yengeç gibi kanı olmayan hayvanları tezkiye şartı ile caiz görmüşlerdir.

Mâlikîler bu konuda sınırı en geniş tutan mezheptir. Onlar denizde ve karada yaşayan tüm hayvanların tezkiye edilsin veya edilmesi yenebileceğini ifade etmişlerdir.

Hanbelîler bu hayvanlardan kurbağa, yılanın zehirli olduğu için timsahı insan yediği haram olarak görmüşlerdir. Hanbelîler karada yaşayabilen akıcı kanı olan hayvanları tezkiye şartı ile caiz görmüşlerdir.

Kaynakları incelendiğinde Hanefîler’in hayvanları doğduğu yer olan kara ve deniz hayvanları şeklinde sınıflamışlardır. Diğer mezheplerin kaynaklarına bakıldığında ise hayvanlar yaşadıkları yere göre sınıflandırılıp kara, deniz ve hem karada hem denizde yaşayanlar diye sınıflamışlardır.¹⁸⁵ Hanefilerde yer alan helallik bildiren delille haramlık bildiren delil arasında tereddüt olduğunda haramlık delili tercih edilir kuralı gereğince denizde yaşayan hayvanlar karada yaşayanlarla kesin olarak ayrılmıştır. Bu nedenle Hanefîler bu meseleyi sadece denizde yaşayan hayvanlar üzerinden değerlendirdiği düşünülmektedir. Mezheplerin söz konusu hükümleri vermede Peygamberimizden (a.s.) gelen rivayetler ve gıdalardaki fayda-zarar, pis ve temiz olma kriterleri dikkate alınmıştır.

¹⁸⁵ Kâsânî, *Bedâ’i*, 2/196; Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*, 1/420; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/219; İbn Rüşd, *el-Beyân ve’t-tahsil*, 3/300; İbnü’l-Hümâm, *Fethül-kadîr*, 3/68.

IV. DENİZ ÜRÜNLERİNİN ALIM SATIMI VE TAKI OLARAK KULLANILMASI

A. Alımı ve Satımı

Alım satımda satışı konu olan malın kullanılmasının dinen mübah olması genel olarak kabul edilmiştir. Hanefîler’de bu, mütekavvim mal olarak ifade edilmiştir. Mütekavvim, *“faydalanılması mümkün olan ve bu faydalanmanın mübah olduğu maldır.”*¹⁸⁶ Hayvanların alım satımı konusunda ise helal olan hayvanların mali bir değeri olduğunu vurgulayan Hanefîler, balık cinsinden olanların satışını mübah olarak görür. Denizde yaşayan balık dışındaki su hayvanları ve karada ve denizde yaşayan kurbağa yengeç gibi kara ve deniz (su) hayvanlarının satışını mübah olarak görmezler. Ancak bu hayvanların eti yenmeyen eşeklerin derisinden yararlanmada olduğu gibi helal bir yararlanma yolu var ise bu surette alım satımı caiz olur.¹⁸⁷

Mâlikî ve Şâfiîler ise alım satımda mütekavvim tabirini kullanmayıp *“temiz olan ve kendisinden faydalanılması mübah olan maldır.”* demişlerdir.¹⁸⁸ Hanbelîler ise *“zaruret ve ihtiyaç olmadan faydalanılması mübah olandır”* şeklinde tarif etmişlerdir.¹⁸⁹

Mezhep alimlerinin yaptığı tanımlara baktığımızda alım-satıma konu olan malın helal olarak görülen, faydalanmanın dinen mübah olduğunda fikir birliği olduğu görülür. Mezheplerin yenilmesini veya başka şekilde faydalanılması mübah olan deniz ürünlerinin alım satımının helal olduğu söylenebilir.

B. Takı Olarak Kullanılması

Takıların kullanılmasında genel manada erkeklerin altın takması,¹⁹⁰ erkeğin, kadına kadının erkeğe benzeyecek tarzda süslenmesi,¹⁹¹ mahrem yerleri teşhir etme şeklinde olarak takılması¹⁹² ayet ve hadislerde yasaklanmıştır.

¹⁸⁶ Kâsânî, *Bedâ’i*, 5/142.

¹⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/255.

¹⁸⁸ Desûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l Fikr, ty.), 3/15.

¹⁸⁹ Buhârî, *Keşşâfu'l-kınâ*, 3/152.

¹⁹⁰ Buhârî, *“Libâs”*, 45, 46.

¹⁹¹ Buhârî, *“Libas”*, 61, 62.

¹⁹² en-Nûr, 31.

Denizden çıkarılan amber, inci ve mercan gibi madenlerin takı olarak kullanılması ise ayette şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Şu iki çeşit su kütlesi birbirine eşit olmaz; ...İkisinden de taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyaları çıkarırsınız.”*¹⁹³, *“Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yarattı.”*¹⁹⁴

Söz konusu ayetleri yorumlayan alimler denizden çıkarılan inci, mercan, amber gibi değerli taşların süs eşyası olarak kullanılmasının genel anlamda mübah olduğu görüşündedirler. Bu tür takıların erkeklerin takıp takmayacağı ihtilaflı bir konu olup bazı alimler tarafından haram olarak görülmüştür. Nedeni ise bunların kadınlara ait süs eşyası olarak kabul edilmesidir. Çünkü hadis-i şerifte¹⁹⁵ Peygamberimiz kadının elbisesini giyen erkeğe, erkeğin elbisesini giyen kadına lanet ettiği bildirilmiştir.¹⁹⁶

Ebu Hanife'ye göre inci, mercan gibi süs eşyaları altın, gümüşle bezeli değilse süs eşyası olarak görülmez. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bunlar süs eşyasıdır. Çünkü ayette Allah, *“...Orada altın bilezikler ve incilerle bezenirler.”*¹⁹⁷ buyurmuştur.¹⁹⁸

Serahsî, *“Ondan takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız”*¹⁹⁹ ayetinin ifade ettiği gibi incinin süs eşyası olduğunu, bu anlamda İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerinin daha isabetli olduğunu vurgulamıştır. Yine Serahsî, Ebu Hanife'nin incinin süs eşyası kabul edilmesi konusunda *“altın ve gümüşle bezenmiş olma”* koşulunu ortaya koymasının sebebini kendi döneminde kadınların bu şekilde süslenmesinden kaynaklandığını söylemiştir.²⁰⁰

Erkeğin inci, mercan gibi deniz taşları bulunan elbiseler giymesi konusunda alimler farklı görüşler ortaya koymuştur. Hanefilerden bazıları, Malikîlerden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, (ö. 543/1148) Kurtubî (ö. 671/1272) erkeklerin bu tür elbiseler giymesi ve takılar takmasının caiz olduğunu söylemişlerdir. Delil olarak yukarıda

¹⁹³ Fâtır 35/12.

¹⁹⁴ el-Bakara 2/29.

¹⁹⁵ Buhârî, *“Libâs”*, 62; Ebû Dâvûd, *“Libâs”*, 28; Tirmizî, *“Edep”*, 24; İbni Mâce, *“Nikâh”*, 22.

¹⁹⁶ Serahsî, *Mebsût*, 9/30.

¹⁹⁷ Fâtır 35/33.

¹⁹⁸ Serahsî, *Mebsût*, 9/30.

¹⁹⁹ Fâtır 35/12.

²⁰⁰ Serahsî, *Mebsût*, 9/30.

değindiğimiz ayette “*Ondan takınacağınız süs eşyaları çıkarırsınız.*”²⁰¹ buyurulmuştur. Onlara göre Allah sadece altın, gümüş ve ipeği erkeğe haram kılmıştır ve söz konusu ayetler erkek ve kadın ayrımı yapmayan genel bir serbestlik bildirmiştir.

İmam Şâfiî, Hanbelîler’den bazıları ise erkeğin bu tür takılar takmasını kadınlara ait olduğunu düşünerek kerih görmüşlerdir. İmam Şâfiî: “*Edeben hoş olmaması dışında erkeklerin inci takmalarını mekruh olarak görmüyorum. İnci kadın süslerindendir. Yoksa buna haramdır denilmez.*” demiştir.²⁰²

²⁰¹ Fâtır 35/12.

²⁰² Şâfiî, *el-Üm*, 1/221; Nevevî, *Şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dar'ul Fikr), 6/39; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütüb'ul İlmiyye, (1421/2000), 2/98.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZ ÜRÜNLERİNİN AVLANMASI VE TÜKETİMİ İLE İLGİLİ BAZI FETVALAR

I. DENİZ ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ KLASİK DÖNEM ÂLİMLERİNİN VERDİĞİ FETVALAR

Deniz ürünlerinin avlanması ve tüketiminin caiz olup olmayacağı meselesi her dönem halkın zihnini meşgul etmiş ve konuyla ilgili müftülere çeşitli sorular yönlendirilmiştir. Bu çerçevede konuyla ilgili gündeme gelen sorular ve onlara verilen fetvaları şu şekilde ele almak mümkündür:

A. Avlanma ile İlgili Fetvalar

Çatalcalı Ali Efendi olta ile balık avlamak ve onlara yem olarak solucan takmak caiz midir? Sorusuna şu şekilde cevap vermiştir: *“Balık avlamak mubahtır. Ancak bu iş için canlı bir solucanı biraz koparıp oltaya takmak İslâm'ın merhamet anlayışına ters düşer. Yem olarak başka bir şeyin tercih edilmesi uygun olur.”*¹

Bu fetvada balık avlamak için canlı bir hayvanın kullanılması caiz görülmeyle birlikte doğru bulunmamıştır.

Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin (ö. 1103/1692) fetvasında şöyle demiştir:

*“Balık olduğu takdirde denizde avlanan her avın yenilmesi helaldir. Istakoz helal değildir. Yılan balığı vb. türlerde dahil her cins balığın yenilmesi helaldir. Balık dışında sudan çıkarılan diğer diğer hayvanların eti yenmez.”*²

*“Balık avlandığı zaman, avcı tokmak ile balığın başına vursa ve su içinde helak olsa, yenilmesi helâl olur. Çünkü bir alet ile ölmüş olmaktadır”*³

Dışarıdan bir etki ile olacağı için balığın dışarıdan müdahale ile öldürülmesi caiz görülmiştir.

¹ Kefevî, Salih b. Ahmed, *Ali Efendi Fetvaları* (b.y.: Kit-san Matbaacılık, ty.), 515.

² Kefevî, *Ali Efendi Fetvaları*, 291.

³ Kefevî, *Ali Efendi Fetvaları*, 515.

Osmanlı zamanının son dönem fetvalarını yansıtan ve Hafız Mehmed b. Ahmed b. Şeyh Mustafa el-Gedûsî (ö. 1252/1837) tarafından bastırılan Netîcetü'l-fetâvâ, adlı eserde Feyzullah Efendizâde Mustafa Efendi (ö. 1157/1745) fetvasına yer verilmiş fetvada “Avlanmak için su içine atılan balık otundan dolayı yakalanmadan ölen balık helaldir.” denmiştir.⁴

Sütleğen otu olarak da bilinen balık otu durgun suya atıldığında sudaki balıkları bayıltır veya öldürür. Eserde bunun caiz olduğu belirtilmiştir. Günümüz hukukunda ticari faaliyet dışında böyle bir av yapılıyorsa bu yasaktır. Sudaki tüm canlılığa son vermek, avlanmayacak olan balıkları da öldürmek dinen caiz değildir.

B. Tüketim ile İlgili Fetvalar

Ebüssuûd Efendi⁵ (ö. 981/1574) “İstakoz, kerevit, midye ve istiridyenin ekli (yenilmesi) helâl olur mu?” sorusuna; “Yılan balığı helal, istakoz, kerevit, midye, istiridyenin yenmesi kerahat-i tahrimiyye ile mekruhtur.” cevabını vermiştir. Kendisine sorulan “turşu balığının ekli (yenilmesi) helal olur mu?” sorusuna “Helal olur, haramla turşu olmayacak.” şeklinde cevap vermiştir.⁶

Balık dışında kabuklu deniz canlıları Ebüssuûd Efendi tarafından helal olarak görülmemiştir. Turşu balığı ifadesiyle özel bir balık türü kastedilmediği, balığın turşu olarak kurulması kastedildiği “haramla turşu olmayacak” ifadesinden anlaşılmaktadır.⁷

Konuyla ilgili olarak Feyzullah Efendizâde Mustafa Efendi (ö. 1157/1745) fetvasında, “Silah veya dinamitle avlanan balığın yenilmesinde bir mahzur var mıdır?” sorusuna şu şekilde cevap verilmiştir:

⁴ Seyyid Ahmed Efendi, es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedusi, *Neticetü'l-Fetâvâ*, Haz. Süleyman Kaya (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), 541.

⁵ 30 Aralık 1490'ta doğan Ebüsuûd Efendi ilk tahsilini babasından yapmıştır. Kalam ve tefsire dair çeşitli eserler okudu. Çeşitli medreselerde hocalık yaptı. Ebüsuûd Efendi 934'te (1528) Medâris-i Semâniyye'den Müftü Medresesi'ne müderris oldu. Beş yıl bu vazifede kaldıktan sonra önce Bursa, Kasım 1533 İstanbul kadılığına getirildi. Daha sonra kazasker oldu. Ekim 1545 tarihinde Şeyhülislam oldu; Bkz. Ahmet Akgündüz “Ebüsuûd Efendi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 10/365.

⁶ Mehmet Ertuğrul Düздаğ, *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları-Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2009), 285.

⁷ Düздаğ, *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları-Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, 285.

“Dinamitle balık avlamak, israfa ve balık neslinin kırılıp azalmasına sebep olacağı için doğru görülmezse de bu usulle avlanmış bir balığın yenilmesinde bir mahzur yoktur.”⁸

Burada bu şekilde avlanmanın caiz olmadığı yapılmışsa buradan avlanan balığın yenebileceği belirtilmiştir.

Şeyhülislam Mehmed Zihni Efendi⁹ (ö. 1913) Nimet-i İslam adlı eserinde deniz ürünleri ile ilgili şu konulara değinmiştir:

“Su hayvanlarından yengeç, midye, istiridye, ıstakoz gibi hayvanlar yenmez. Yılan ve Yunus balığı dahil olmak üzere balığın her çeşidi yenir. Balığın helal olma şartı bir sebepten dolayı ölmüş olmasıdır. Avlamak için göle balık otu¹⁰ atılsa balıklar avlayan tarafından yakalanmadan ölseler bu balık helaldir. Kılıç, Morino balığı avlandığında sudan çıkmadan tokmak ile öldürülseler yenmeleri helaldir. Ağla avlanan balığın yenilmesi helaldir. Bir sebep olmaksızın suyun yüzeyine sırtı üzerine gelen balık helal değildir. Ama sırtı yukarı ise helaldir. Bir balığın içinde ortaya çıkan balık sağlam ise her ikisi de yenilebilir. Sağlam değilse kendisi değil içinde olan balık yenilebilir.”¹¹

Görüldüğü üzere deniz avlarından balık dışında karşılaşılan su ürünlerinden olan yengeç, midye gibi ürünlere yer verilmiştir. Pullu ve solungaçlı olan yılan ve yunus balığının yenilebileceği belirtilmiştir. Suya atılan balık otuyla veya tokmakla avlanmada dışarıdan bir etki ile avlanmanın helal olduğundan caiz görülmüştür.

Ömer Nasuhî Bilmen (ö. 1971) ilmihalinde şu konulara değinmiştir.

“Devamlı suda yaşayan balıkların etleri yenebilir. Kalkan, sazan, yunus, yılan balığı bunlardandır. Diğer su hayvanları çirkin sayılır. Yengeç, midye, istiridye, ıstakoz helal değildir. Etleri yenmez. Deniz insanı deniz aygırı deniz domuzu gibi

⁸ Seyyid Ahmed Efendi, Ahmed el-Gedusî, *Neticetü'l-Fetâvâ*, 541.

⁹ 10 Temmuz 1846'da İstanbul'da doğdu. Ulûmu'l Âliye (medrese öğretim üyeliği) şehadetnâmesi aldı. 1864 yılında Bâbîâlî Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası'na mülâzım oldu. Bir süre sonra Matbaa-i Âmiri Takvîm-i Vekâyî'kâtiplik ve musahhihliğine getirildi (1868). Burada on yıl kadar çalışarak birçok dinî ve edebî eserin hatasız bir şekilde basılmasını sağladı. Mekteb-i Mülkiyye usûl-i fıkıh muallimliği (1883), Tedkîk-i Müellefât Komisyonu üyeliği (1891), Meclis-i Kebîr-i Maârif üyeliği (1894), Maarif Nezâreti Encümen-i Teftîş ve Muâyene üyeliği ve başkanlığı (1902) görevlerinde bulundu. 1908'de yaş haddinden emekliye ayrılması gerekirken Meclis-i Vükelâ kararıyla görevini sürdürdü. Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatı şeyhi Necib Efendi'ye intisap eden Mehmed Zihni Efendi, Meclis-i Kebîr-i Maârif üyesi iken 16 Aralık 1913 tarihinde İstanbul'da vefat etti.” Bkz: Hulusi Kılıç, “Mehmed Zihni Efendi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 28/542.

¹⁰ Sütlege otu olarak da bilinir. Durgun suya atıldığında oradaki balıklar bayılır veya ölürler. Bu avın sportif amaçlı yapılması yasaklanmıştır. Bkz: Burçin Erkan, “Balık Avlama Teknikleri”, Erişim 01.11.2019, <http://www.burcinerkan.com/balik-avlama-teknikleri/>.

¹¹ Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslam* (İstanbul: İslam Mecmuası Yayınları, 1986), 996.

balık şeklinde bulunmayan deniz hayvanlarının yenmeleri helal olmadığı gibi avlanmaları da helal değildir.¹²”

Osmanlı'nın son dönem alimlerinden Ömer Nasuhi Bilmen ilmihalinde Hanefî mezhebinin genel görüşünü belirtmiştir. Mezhep içinde İmam Muhammed'in sazan balığı ile ihtilafına sazan balığı yenir diyerek çoğunluğun görüşünü tercih etmiştir. Balık şeklinde olmayanların ise yenmeyeceği belirtilmiştir.

Hindistan alimlerinin 1600'lü yıllarda hazırladıkları eserde şu fetvalara yer verilmiştir:”

“Balık sebepsiz yere ölürse yenmez. Tutulan bir balığın karnından başka bir balık çıksa yenir. Bir balığı köpek yakalayıp karnını yarsa, o balığın karnından bir başka balık çıksa bakılır. Bozulmuşsa yenmez bozulmamışsa yenir. Bir kimse bir balığa vurur balık iki parça olsa koparılan parça yenir. Balığın yenmesinde asıl olan bir sebepten dolayı ölmesidir. Havuzda balıklar toplansalar oradan çıkmaları mümkün olmasa ve orada ölseler yenilirler. Şayet yakalanamayacak bir yere onu yemekte hayır yoktur. Bir kısmı suda bir kısmı karada ölen balığın durumuna bakılır: Eğer yaridan azı veya yarısı karada ise yenilmez. Çünkü nefes alma yeri sudadır. Onun ölümü bir sebeple olmamıştır. Eğer yaridan çoğu karada ise yenilir. Çünkü çok bütün hükmündendir Tamamı yerde olan gibi olur. Balık, ağın içinde ölürse çıkma imkânı varsa helal olmaz. Çünkü o suda ölmüş sayılır. Bir balığı suda bir yılan sokarak öldürürse yenir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre suyun sıcaklığı ve soğukluğundan ölen balık yenmez. Çünkü balık bu sebeplerden ölmez. Fetva İmam Muhammed'e göre yenir. İmam Muhammed suda ölen balık bozulup kokmamışsa yenir. Vurularak ölen balık yenir.”¹³

Görüldüğü üzere Hanefî kaynaklarında balığın avlanması ve yenilmesi ile ilgili meselelerde çoğunluğun görüşü esas alınarak fetvalar verilmiştir. Suyun sıcaklığı ve soğukluğundan dolayı ölen balıkta İmam Muhammed'in konuyla alakalı görüşü tercih edilmiştir. Suyun sıcak ve soğuk olması sebebiyle balığın ölmesi konusundaki görüşlerden İmam Muhammed'in görüşüne göre suyun sıcaklığı bir ölüm nedenidir ve bu yüzden ölen balık yenir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre suyun sıcaklığı balığı öldürmeyeceği için bu durumda ölen bir balık yenmez. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşünde suyun sıcaklığının balığı öldürmeyeceği düşünülerek balığın kendiliğinden ölmesi veya hangi sebeple

¹² Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2010), 463.

¹³ Abdurrahman el- Hanefî el – Berâvî, *Fetâvâyî Hindiye/Fetâvâyî Alemgiriyye*, çev. Mustafa Efe (Ankara: Akçağ Yayınları, 1987) 12/323.

öldüğünün bilinmemesi durumunun olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hanefilerde kendiliğinden ölen balık yenmez.

Ayrıca Hanefî mezhebinin mevcut fıkıh kitaplarına aykırı bir fetvanın verilmediği müşahede edilmiştir.

II. DENİZ ÜRÜNLERİYLE İLGİLİ MODERN DÖNEMDE VERİLEN FETVALAR

Deniz ürünlerinin avlanması ve yenilmesi ile ilgili fetvalar geçmişte olduğu gibi bugünde güncelliğini korumaktadır. Burada modern dönemde verilen fetvalar incelenecektir.

A. Avlanma ile İlgili Fetvalar

Fetva çalışmalarıyla tanınan emekli müftülerimizden Mehmet Emre kitabında *"Allah, balığa bıçağı haram kılmıştır"* diyorlar. Bu söz ne dereceye kadar doğrudur? Sorusuna şu şekilde cevap vermiştir: *"Balığın yenilmesi için kendi halinde ölmesi kâfidir. Onun akıcı siyah kanı bulunmadığı için kesilmesi gerekmez. Kesmek, icap etmediği halde onu boğazlamak eza vermek olur."*¹⁴

Tezkiye ehil hayvanlar için boğazlama, hayvanın kanını akıtma amacı taşır. Balıklarda akıcı kanın bulunmaması ve sudan çıktıklarında öldükleri için bunlar tezkiye edilmiş sayılırlar Peygamberimiz (a. s.) *"Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirge dir."*¹⁵ buyurmuştur. Burada balığın kesilmesinin gerekmediği, kesmenin ona eza vereceği belirtilerek doğru görülmemiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından balıkları avlamak için canlı bir hayvanın kullanılması dini açıdan caiz olsa da ahlakî açıdan doğru görülmemiştir.¹⁶

¹⁴ Mehmed Emre, *Zamanımız Meselelerine Açıklamalı Fetvalar* (İstanbul: Çile Yayınları, ty.), 515.

¹⁵ İbn Mâce, *"Et'ime"*, 31; Hadisin İbn Mâce'deki tam metni şöyledir: وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ص- أَجَلْتُ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ، فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ: فَالْجَرَادُ وَالْحُوتُ، وَأَمَّا الدَّمَانُ: فَالطَّحَالُ وَالْكَبِدُ.

¹⁶ Mehmet Kapukaya, "Olta ile Balık Avlarken Yem Olarak Bir Canlının Kullanılması Caiz midir?", Erişim 11.09.2019, <https://www.diyanet.tv/diyanete-soralim/video/olta-ile-balik-avlarken-yem-olarak-bir-canlinin-kullanilmasi-caiz-midir>.

Mısır Fetva Kurumu elektrikle balık avlamayı denizde avlanmayan diğer balıklara balık yumurtalarına ve diğer canlılarına zarar verdiği, deniz ekosistemini bozduğu gerekçesi ile caiz görmemiştir.¹⁷

Kurum elektrikle avlanma konusundaki kanaat İslam hukukunun çevreye olan bakış açısını yansıtmaktadır.

Günümüz hocalarından Nurettin Yıldız video fetvasında modern avlanma çeşitleri olarak elektrik ve dinamit yöntemi ile avlanan balık yenir. Ancak burada avlanmayan balıklar, balık yavruları zarar göreceksen bu şekilde avlanmak caiz değildir.¹⁸ Ayrıca pislikle beslenen bir balık varsa bu balık temizlenip öyle yenmelidir.¹⁹ demiştir.

B. Tüketim ile İlgili Fetvalar

Diyanet İşleri Başkanlığı Hanefî mezhebinde deniz ürünlerinin helal olduğunu bildiren Mâide suresi 96. ayetinin ve Peygamberimizin “*Denizin suyu temiz ölüsü helaldir.*”²⁰ hadislerindeki deniz hayvanlarından sadece balık türünün kastedildiği midye, kalamar, yengeç, ıstakoz gibi deniz hayvanlarının helal olmadığı görüşü benimsenmiştir. Şâfiî mezhebinde konuyla ilgili şöyle bir ayırım yapılmıştır: Deniz canlıları sadece suda yaşayabiliyor ve sudan çıktığında boğazlanmış hayvan gibi kısa sürede ölüyorsa, şekline ve ölüm durumuna bakılmaksızın yenmesi helaldir. Ancak aslen suda yaşayan fakat karada da yaşayabilme özelliğine sahip olan hayvanlara gelince bunlardan eti yenen kara hayvanlarına benzeyenlerin yenmesi, boğazlanması şartıyla helal, eti yenmeyenlere benzeyenlerin yenmesi ise haramdır. Buna göre kurbağa, yengeç, kaplumbağa ve su yılanının yenmesi helal değildir.”²¹

¹⁷ Mısır Fetva Kurumu “Elektrikle Balıkçılık” Erişim11.09.2019, <http://dar-alifta.org/AR/ViewFatwa.aspx?sec=fatwa&ID=13266>.

¹⁸ Nurettin Yıldız, “Hangi balık avlama yöntemi caiz değildir?”, Erişim 30.10.2019, <https://www.fetvameclisi.com/fetva-hangi-balik-avlama-yontemi-caiz-degildir-32913.html>.

¹⁹ Nurettin Yıldız, “Hangi hayvanların eti yenir?”, Erişim 30.10.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=BWUpRymuqO4>.

²⁰ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52.

²¹ Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, “Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar, midye, kurbağa vs. gibi deniz ürünleri yenir mi?” Erişim 11.09.2019, <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/987/yengcec--istakoz--karides--kalamar--midye--kurbaga-vs--gibi-deniz-urunleri-yenir-mi->.

Mısır Fetva Kurumu karidesin tüm fakihlerce helal kılındığını dil ve fıkıh alimlerince karidesin Arap örfünde tüm deniz canlılarından sayıldığı belirtilmiştir. Hanefiler'in de bu görüşte olduğu fetvada söylenmiştir.²²

Kurum Arap örfünü delil göstererek denizdeki tüm canlıların balıklardan sayıldığını söylemiştir. Hanefiler'in bu görüşte olduğu kaynaklarda tespit edilememiştir.

Ürdün Fetva Konseyi kirli veya sel sularında balık avlama konusunda şu fetvayı vermiştir: *“Balığın rengini kokusunu ve tadını değiştirmişse bu balığın yenmesinde kerahet vardır. Kirli su bu şekilde balığı etkilemezse yenmesinde bir zarar yoktur.”*²³

Sel sularında balık avlama balığın renginin, tadının, kokusunun değişmesine bağlandığı görülmektedir.

Hindistan'da Hanefi bir medrese olan Daru'l Ulum Fetva Kurulu karidesin helal ve haramlığı konusunda onun balık türü olup olmadığına dair iki tür görüş olduğunu balıklardan sayanlara göre helal diğerlerine göre haram olduğunu yememenin ihtiyaten daha uygun olacağını belirtmişlerdir. Yengeç konusunda ise yengecin balık olmadığını yemenin caiz olmadığını söylemişlerdir.²⁴ Yine Haydarabad merkezli “Jamia Nizamia” adlı medrese karides ve yengecin balık çeşitlerinden olmadığını ve yemenin tahrimen mekruh olduğu yönünde bir fetva yayınlamıştır.²⁵

Prof. Dr. Abdülaziz Bayındır ise Mâide suresi 96. ayetini yorumlarken ayette geçen “bahr” ifadesinin deniz, nehir, göl gibi büyük suları ifade ettiği dolayısıyla buralarda yaşayan tüm hayvanların nerede bulunursa bulunsun yenilmesinin helal olduğunu belirtmiştir. Ayrıca buna bir başka delilinde *“Denizin*

²² Mısır Fetva Kurumu “Hanefilere Göre Karides Yenir mi?”, Erişim 11.09.2019, <http://dar-alifta.org.eg/AR/ViewFatwa.aspx?sec=fatwa&ID=14033>.

²³ Ürdün Fetva Konseyi, “Pisli Sularda Balık Avlama”, Erişim 11.09.2019, <http://www.alifta.jo/Question.aspx?QuestionId=1904#.Xb27ZegzbIU>.

²⁴ Daru'l Ulum Fetva Kurulu, “Karides Helal mi Haram mı?”, Erişim 30.10.2019, <http://www.darulifta-deoband.com/home/en/Food--Drinks/9249>.

²⁵ Jamia Nizamia, “Karides yemeyin, balık değil”, Erişim 30.10.2019, <https://www.indiatoday.in/india/story/jamia-nizamia-issues-fatwa-eating-prawns-haram-for-muslims-1123764-2018-01-06>

suyu temiz; meytesi/ölüsü de helâldir.”²⁶ rivayetinin de buna delil olduğunu söylemiştir.²⁷

Halil Günenç ise balık suretinde olmak şartıyla sadece suda yaşayıp karada yaşaması mümkün olmayan hayvanların hepsinin mübah olduğunu, su aygırı, deniz aslanı gibi hayvanların balık suretinde olmadıklarından haram olduğunu söylemiştir. Şâfi mezhebinde ise yalnız suda yaşayanların hepsinin yenebileceğini belirtmiştir.²⁸

Farklı ülkelerdeki fetva kurullarının fetva verirken o ülkede bağlı bulunulan mezhebin genel telakkisini esas aldığı görülmüştür. Türkiye özelinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı, fetvasında konuyla ilgili Hanefî ve Şafîî alimlerin görüşlerine yer vermiştir. Prof. Dr. Abdülaziz Bayındır ise ayetlerin zahirî anlamıyla yetinmiştir. Diğer İslam hukukçuları ise genel olarak konu hakkında Hanefî mezhebinin konuya bakış açısını fetvalarına yansıtmışlardır.

²⁶ Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 41; Tirmizî, “*Tahâret*”, 52.

²⁷ Abdülaziz Bayındır, “Süleymaniye Vakfı Kur’an Dersleri”, Erişim 20.09.2019, <https://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-dersleri/2-bakara-suresi-173-ayet.html>.

²⁸ Halil Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar* (İstanbul: Yasin Yayınevi, ty.), 2:242.

SONUÇ

“Deniz Ürünlerinin Ahkâmı” adlı bu çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- a) Herhangi bir surette yararlanılması mübah olan hayvanların avlanmasının da mübah olduğu hususunda mezhepler arasında görüş birliği vardır.
- b) Denizden çıkan balıkların avlanmasının mübah olduğu ve bunların tezkiyesinin gerekmediği hususunda mezhepler arasında ittifak vardır. Hanefîler sadece balık cinsini, diğer mezhepler ise genel olarak tüm deniz canlılarını yemeyi helal görmüştür.
- c) Hanefî ve Şâfiîler denizde yaşayan hayvanlar dışında, kara ve denizde yaşayabilen hayvanları yemeyi caiz görmemişlerdir. Mâlikîler, kara ve deniz hayvanlarının tamamını tezkiyesiz, Hanbelî alimleri ise bu hayvanları tezkiye şartı ile birlikte helal görmüşlerdir. Hanefîler dışındaki tüm mezhepler, denizde sebepsiz yere ölen ve kendiliğinden su yüzüne çıkan balığın yenmesini helal görmüşlerdir.
- d) Deniz ürünlerinin alım satımı konusunda, diğer mallarda olduğu gibi, helal olarak kabul edilenlerin alım satımının da mübah olduğu noktasında görüş birliği vardır.
- e) İslâm hukukçuları denizden çıkarılan, inci ve mercan gibi ürünleri kadınların takı olarak kullanılması konusunda bir sakınca görmemiştir. İpek ve altının erkeğe haram olması ve Peygamberimizin, kadına benzeyen erkeğe lanet etmesi delili birlikte değerlendirilmiş erkeğin bu takıları takması konusunda farklı görüşler oluşmuştur. Bu nedenle inci ve mercanın kadının mı erkeğin mi süsü olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazı alimler söz konusu ürünleri kadının süsü olarak görerek erkeklerin bunları takı olarak kullanmasını caiz görmemişlerdir.
- f) Deniz ürünlerinin yenilmesi konusundaki fetvalarda, genel olarak bağlı bulunulan mezheplerin bakış açıları dikkate alınmıştır. Buralarda haram ifadesinden kaçınıldığı, “yenmez, kerahat-i tahrimiyye, mekruh, caiz

değil, helal değil” gibi kavramların kullanıldığı görülmüştür. Elektrikle avlanma konusunda ise İslam’ın çevre ve canlıları koruma hassasiyetine vurgu yapılmıştır.

- g) Konuyla ilgili mezheplerin görüş farklılıklarının altında; naslara ve nasların delalet ettiği anlamları yorumlamadaki farklı usulleri ile helal-haram, habis ve tayyib kavramlarına ilişkin farklı yaklaşımları yatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982/1402.
- Ahmet Akgündüz. Ebüssuûd Efendi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.10/365. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli İbadetler İlmi hali*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Apak, Âdem. (03-04 Aralık 2016, 2017). *Emevîler Döneminde Zekât Uygulamaları Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı'da sunulan bildiri*. Topkapı Eresin Hotel, İstanbul, 169.
- Askalânî, İbn Hacer. *Fethu'l-barî şerhu Sahihi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Marife, ty.
- Atakul, Ayşe vd. *Süs Taşları*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınevi, 2007.
- Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed. *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l - Kütübi'l ilmiyye, 2000.
- Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî şerhi Sahihi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 2006.
- Azîmâbâdî. *Avnü'l-mâbûd*. Riyad-Amman: Beytü'l-efkâr ed-devliyye,
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef. *İhkâmu'l-fusûl fî ahkâmi'l-usûl*. Beyrut: Dâru'l Kütübu'l İlmiyye, ty.
- Bâcî, Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef. *el-Müntekâ*. Beyrut: Dâru'l Kütübu'l İlmiyye, 1999.
- Bayındır, Abdülaziz. "Süleymaniye Vakfı Kur'an Dersleri". Erişim 20.09.2019, <https://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-dersleri/2-bakara-suresi-173-ayet.html>.
- Berâvî, Abddurahman el- Haneî. *Fetâvâyi Hindiye/ Fetâvâyi Alemgiriyye*. Terc. Mustafa Efe. Ankara: Akçağ Yayınları, 1987.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmi hali*. İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2010.
- Budak, Abidin & Bayram Göçmen. *Herpetoloji*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfü'l-kınâ'*. Beyrut: Dâru âlemi'l-kütüb,1997.
- Burhâneddin el-Buhârî, Mahmud b. Ahmed. *el-Muhîtü'l-burhânî*. Beyrut: Dâru ihyâ'it-türâsi'l-Arabî, ty.

- Büyükcoşkun, Kudret. “Arabistan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3/ 251. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *el-Fusûl fi'l-usûl*. Kuveyt: Vezaratu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 1414/1994.
- Cessâs, . *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1992/1412.
- Curtis, Val, Robert Auger, Tamer Rabie. “Evidence That Disgust Evolved to Protect from Risk of Disease” *Proceedings of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*. Erişim 10.05.2019.
<https://doi.org/10.1098/rsbl.2003.0144>.
- Çayiroğlu, Yüksel. *İslam Hukukuna Göre Helal Gıda Sorunu*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
- Çayiroğlu, Yüksel. *İslam Hukuku'na Göre Helâl Gıda: Helâl Gıda*. Dijital Yayın: Blue Dome, Inc. 2017. Erişim 17 Mart 2019.
<https://play.google.com/books/reader?id=L2EwDwAAQBAJ&hl=tr&printsec=frontcover&pg=GBS.PT2>.
- İlyas Çelebi. “Hüsün ve Kubuh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/ 62. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer. *Sünen*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004/1424.
- Daru'l Ulum Fetva Kurulu. “Karides Helal mi Haram mı?”. Erişim 30.10.2019.
<http://www.darulifta-deoband.com/home/en/Food--Drinks/9249>.
- “Denizler ve Okyanuslar”. *Grolier International Americana Encyclopedias*. 7/12 İstanbul: Sabah Yayınları, 1993.
- Desûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l Fikr, ty.
- Deveciyan, Karekin. *Türkiye'de Balık ve Balıkçılık*. çev. Erol Üyepazarcı. Ankara: Aras Yayıncılık, 2013.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. “Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar, midye, kurbağa vs. gibi deniz ürünleri yenir mi?”. Erişim 11.09.2019.
<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/987/yengec--istakoz--karides--kalamar--midye--kurbaga-vs--gibi-deniz-urunleri-yenir-mi->

- Döndüren, Hamdi. (Kasım 2011), *Gıda Katkı Maddeleri ve İstihlak*. 1. Ulusal Helal Gıda ve Sağlıklı Gıda Kongresi'nde sunulan bildiri, Vakıflar genel Müdürlüğü Kongre Salonu, Ankara.
- Duman, Mehmet Zeki. "Habîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/379. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Durmaz, Yüksel "Su Ürünleri ile İnsanlara Bulaşan Hastalıklar". Tarım ve Orman Bakanlığı. Erişim 01.12.2019.
<https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/samsun/belgeler/makaleler/su%20%c3%9cr%c3%9cnler%c4%b0%20%c4%b0le%20%c4%b0nsanalara%20bulu%20etkenler.pdf>.
- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul. *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları-Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*. İstanbul: Gonca Yayınevi, 2009.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l- 'Alemiyye, 2009/1430.
- Emre, Mehmed. *Zamanımız Meselelerine Açıklamalı Fetvalar*. İstanbul: Çile Yayınları, ty..
- Eren, Berna. Gıda Kaynaklı Hastalıkların Ekonomik ve Sosyal Sonuçları. Erişim 24 Kasım 2019. <http://www.sdplatform.com/Dergi/553/Gida-kaynakli-hastaliklarin-ekonomik-ve-sosyal-sonuclari.aspx>.
- Erkan, Burçin. "Balık Avlama Teknikleri". Erişim 01.11.2019. <http://www.burcinerkan.com/balik-avlama-teknikleri/>.
- "Eftime". *el-Mevsûatu'l-fıkhiyye*. Kuveyt: Vezaratu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 1993. 5/ 124.
- Fayî', Abdurrahman b. Muhammed. *Ahkâmu'l bahr-fi'l fıkhi'l İslamiyye*. Beyrut: Dâru'l-İbn Hazm, 2000/1421.
- Furat, Ahmet Hamdi. "İslam Hukuku'nda Avcılık". *Ekev Akademi Dergisi* 17, Sayı 55 (2013): 224-242.
- Gazâlî, Ebû Hâmid. *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Günay, Hacı Mehmet. (03-04 Aralık 2016, 2017). *Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı*, Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları:

- Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı'da sunulan bildiri. Topkapı Eresin Hotel, İstanbul.
- Günenç, Halil. *Günümüz Meselelerine Fetvalar*. İstanbul: Yasin Yayınevi, ty..
- Güngörür, Mehmet Nezir & Sühendan Mol. "Bir Gıda Olarak Midye" *Aydın Gastronomy* 3/2 (2019): 119-127.
- Hacıoğlu, Nejla. "Etlerinin Yenilmesi Yasaklanan Hayvanlar ile İlgili Hadis Rivayetlerinin Değerlendirilmesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22 (2018): 1191-1220.
- Haçkalı, Abdurrahman. *Şatıbî'de Makâsıd ve Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Nizamia, Jamia. "Karides yemeyin, balık değiller". Erişim 30.10.2019.
<https://www.indiatoday.in/india/story/jamia-nizamia-issues-fatwa-eating-prawns-haram-for-muslims-1123764-2018-01-06>.
- İbn Abdülber, en-Nemerî. *el-İstizkâr*. Beyrut: Dâru'l Kuteybe, ty..
- İbn Abdülber, en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaṭṭa'*. Fas: Vizaretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, h. 1387.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvîri'l-ebşâr*. Riyad: Dâru Alemlî'l-Kütüb, 2003/1423.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir. *el-Musannef*. Riyad: Mektebe'tür-Rüşd, 1409.
- İbn Hazm. *el-Muhallâ*. Mısır: İdâretu't-Tıba'ati'l- Müniriyye, 1347/ 1928.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Riyad: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzi, 1999.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *el-Muğnî*. Beyrut: Dâru'l Fikr, 1984.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Muknî*. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed. *Sünenü İbn Mâce*. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1954/1373.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414/1994. "b-h-r" mad., 4/41.
- İbn Müflih, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed. *el-Mübdi' şerhu'l-Mukni'*. Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb, 2003.

- İbn Nüceym, İbrahim b. Muhammed, *el-Eşbâh ve'n Nezâir*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l İlmiyye, 1980.
- İbn Nüceym, İbrahim b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzü'd-dekâik*. Beyrut: Dâru'l Marife, ty.
- İbn Rüşd, el-Hâfid, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. çevr. Ahmed Meylânî. İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.
- İbn Rüşd, el-Kurtûbî'. *el-Beyân ve't-taḥsil*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmîyye, ty.
- İbn Sa'd, *Tabakât*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1985.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddin. *Câmi 'u'l-uşûl li-eḥâdîsi'r-Resûl*. b.y.: Mektebetü Dâri'l-Beyân, Mektebetü'l-Halvânî, 1971.
- İbnü'l-Hümâm. *Fethü'l-kadir*. Mısır: Matba'atu'l kübra'ul emiriyye, 1897.
- İnözü, Müjgan & Ekin Eremsoy. Tiksinme Ölçeği ile Bulaşma/Kirlenme Bilişleri Ölçeği'nin Türkçe Versiyonlarının Psikometrik Özellikleri, t.y., 2. *Türk Psikoloji Yazıları* 16 (2013): 2.
- İsfahânî, Râgıp. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. b.y.: Mektebetü -Nezâr, ty. 1/ 187. "h-b-s" mad.
- Kahraman, Abdullah. "Gıda Ürünlerinde Helal ve Haramı Belirleme Yöntemi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16, sayı 1 (2012): 43-69.
- Kapukaya, Mehmet. "Olta ile Balık Avlarken Yem Olarak Bir Canlının Kullanılması Caiz midir?". Erişim 11.09.2019.
<https://www.diyaneet.tv/diyanete-soralim/video/olta-ile-balik-avlarken-yem-olarak-bir-canlinin-kullanilmasi-caiz-midir>
- Karadâvî, Yusuf. *İslam'da Helal ve Haram*. Çev. Mustafa Varlı. Ankara: Hilal Yayınları, 1970.
- Karâfî, Şehâbeddin. *ez-Zahîre*. Beyrut: Dâru'l Garbi'l İslamiyye, 1994.
- Kâsânî, Alaeddin Ebu Bekr B. Mes'ud. *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. Beyrut: Dâru'l Kitabi'l İlmiyye, 1997.
- Kâşif, Hamdi Okur. "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler". *Usul İslam Araştırmaları* 11 (2009): 7-40.
- Kaya, Remzi. *Kur'an-I Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Helal ve Haram Gıdalar*. İstanbul: Kaya Matbaası, 2000.

- Kaya, Süleyman. (03-04 Aralık 2016, 2017). *Fikhî Açısından Osmanlı'da Zekât Uygulamaları, Tarihî ve Günümüzde Zekât Uygulamaları*: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı'da sunulan bildiri, Topkapı Eresin Hotel, İstanbul.
- Kefevî, Salih b. Ahmed. *Ali Efendi Fetvaları*. b.y.: Kit-san Matbaacılık, ty..
- Kılıç, Hasan. *Fıkhta Habais ve Tayyibat Kavramları*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016.
- Kılıç, Hulusi. "Mehmed Zihni Efendi." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Koca, Ferhat. "Helal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/ 173-175. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Kurt, Ali Osman. "Yahudilikte Koşer ve Koşer Ekonomisi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 24 (2014), 14/ 108.
- Kurtûbî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmet el-Ensârî. *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*. Kahire: Dâru'l-kütûbî'l-Mısriyye, 1959/1379.
- Kuşoğlu, Mehmet Zeki. *Kuyumculuk ve Maden Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî. *el-Muvatta'*. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.
- Manning, William. *Britannica Bilgi Dünyası*. İstanbul: Ana Yayıncılık, 2004.
- Mâverdî, Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l Kitabu'l İlmiyye, 1994.
- Merginânî, Ali b. Ebi Bekr Abdulcelîl. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. Riyad: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ty..
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud Mevdud. *el-İhtiyar li ta'lîlî'l-Muhtar*. Kahire: Matbaatü'l-Halebi, 1937.
- Mısır Fetva Kurumu. "Elektrikle Balıkçılık". Erişim 11.09.2019. <http://dar-alifta.org/AR/ViewFatwa.aspx?sec=fatwa&ID=13266>.
- Molla Hüsrev. *Dürerü'l-hükkâm fî şerh-i Gururî'l Ahkâm*. İstanbul: Şirket-i Sahhafiye-i Osmaniye Matbaası, 1318.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî Müslim b. el-Haccac. *Sahîhu Müslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.
- Müzenî, Yahyâ b. İsmâîl. *el-Muhtasar*. Beyrut: Dâru'l Ma'ruf, 1990.

- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû‘ şerhu’l-Mühezzeb*. Cidde: Mektebetü’l-İrşad, ty..
- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. *Nihâyetü’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1984/1404.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*. nşr. Zekerîyya Umeyrat, Beyrut: Dâru Kütübî’l-İlmiyye, 1415.
- Sehârenfûrî, Halîl Ahmed. *Bezlü’l-mechûd fî halli Ebî Dâvud*. Hindistan: Merkezü’l-Şeyh Ebî Hasan en-Nedvî li’l-Buhus-i ve’d-Dirasatî’l-İslamiyye, 2006.
- Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmet. *Tuhfetü’l-fukahâ*. Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye, 1984.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme. *el-Mebsut*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme. *Usûlu’s-Serahsî*. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1993.
- SOFIA 2018 (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü 2018 Raporu)- Dünyada Balıkçılık ve Su Ürünleri Üretimi*, Erişim 17 Ocak 2019, <http://www.fao.org/state-of-fisheries-aquaculture>.
- Sofuoğlu, Mehmed. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2013.
- Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân. *el-İtkân*. Medine: Mecmaü’l-Melik Fahd, ty..
- Şâfiî. *el-Üm*. Beyrut: Dâru’l Fikr, 1396/1976.
- Şâtıbî. *el-Muvâfakât*. çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Şener, Mehmet. “Av”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/ 104. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Şener, Mehmet. “Hayvan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/96. İstanbul/ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan. *Kitâbü’l-Asl*. Beyrut: Dâru’l İbn Hazm 2012.
- Şinkıtî. *Edvâü’l-beyân fî idâhi’l-Kur’an*. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1988.
- Şirbînî, Muhammed el-Hâtibî. *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me’ânî elfâzi’l-Minhâc*. Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-ilmiyye, 1421/2000.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed Cerîr. *Câmiu’l-beyân ‘n tevîli’l Kurân*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1988/1405.

- Tahâvî, Ebû Ca'fer. *Ahkâmü'l-Kur'an*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1995.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892). *Sünenü't-Tirmizî*. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.
- Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü. Erişim 17.10.2018.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategori1=bakdetay&sozid=COG ty..
- Üner, Sıtkı. *Balık Avcılığı ve Yemekleri*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1992.
- Ürdün Fetva Konseyi. “Pisli Sularda Balık Avlama”. Erişim 11.09.2019.
<http://www.aliftaa.jo/Question.aspx?QuestionId=1904#.Xb27ZegzbIU>.
- Yavuz, Yunus Vehbi. *İslam'da Zekât Müessesesi*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1972.
- Yıldız, Nurettin. “Hangi balık avlama yöntemi caiz değildir?”. Erişim 30.10.2019.
<https://www.fetvameclisi.com/fetva-hangi-balik-avlama-yontemi-caiz-degildir-32913.html>.
- Yıldız, Nurettin. “Hangi hayvanların eti yenir?”. Erişim 30.10.2019.
<https://www.youtube.com/watch?v=BWUpRymuqO4>.
- Zencanî, Ebül Menakıb Şihabeddin. *Tahricu'l-Furû' ale'l-Usul*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1987.
- Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf. *Nasbu'r-râye li ehâdisi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l Kible, 1997.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. İstanbul: Risâle Yayınları, 1990.
- Zuhaylî, Vehbe. *Tefsir'ül-münir*. çev. Hamdi Arslan vd. İstanbul: Risâle Yayınları, 2005.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı, Soyadı	MEHMET AVCI		
Doğum Yeri ve Yılı	RİZE 1989		
Medeni Durumu	EVLİ		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İNGİLİZCE-ORTA ARAPÇA-İYİ		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2008	2012	Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2015	...	Recep Tayyip Erdoğan Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Doktora			
Çalıştığı Kurum (/lar)			Başlama - Ayrılma Yılı
1. Diyanet İşleri Başkanlığı (İmam-Hatip)			2013 2014
2. Milli Eğitim Bakanlığı (Öğretmen)			2014 ...
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar			
Aldığı Ödüller			
Diğer			
İletişim (eposta)	avcimehmet5300@gmail.com		